

**NA POMEZÍ
TEOLOGIE
A PSYCHOANALÝZY**
Eugen Drewermann v Praze
Petr Příhoda

**LEVICE
- A JAK DÁL?**
Roman Joeh

**CÍRKEV
V PODZEMÍ**
Neoficiální aktivity
v 70. a 80. letech
Ondřej Liška

**DOBELHAT SE
NA MOST MEZI
NEBEM A ZEMÍ**
(Rozhovor s Gertrudou
Gruberovou-Goeplerovou)
Milos Doležal

7

PERSPEKTIVY

PŘÍLOHA KATOLICKÉHO TÝDENÍKU ČERVENEC 1997

Motto:

„...Bylo to krásné, ten křest. Měla jsem pocit, že všichni jsou se mnou. Dneska si připadám jako ten Miloušův kůl v plotě. Nikdo si mě nevšímá...“
(Z dopisu čerstvě pokřtěné studentky jejímu kmotrovi v zahraničí)

Velký třesk, světlo v tunelu, konečně dýchám, zachráněný tonoucí, skutečné narození – takové výrazy používají lidé, kteří právě uvěřili v Boha, mají-li jedním dvěma slovy definovat svoji konverzi. Výrazy bývají tak poetické, jako z reklamy na fantastický výrobek, že budivají u posluchačů shovívavý úsměv nebo nedůvěru. Ale konverze je o velkých pojmech. William James, klasik oboru psychologie náboženství, popisuje konverzi člověka těmito slovy: „Obrácení znamená, že náboženské obsahy, které byly až dosud na okraji vědomí člověka, nyní dlouhodobě zaujímají místo ústřední.“ Užívá-li James ve svém popisu slova „dlouhodobě“, naznačuje, že skutečná konverze nemá nic společného s „přelétavými choutkami a vrtochy“, které se mohou v krátké době změnit za jiné. Na druhé straně je však ze zkušenosti zřejmé, že konverze člověka není jednorázový akt a že zápal pro Boha nebo konkrétní společenství věřících – pokud se k němu člověk připojí, mohou časem doznat větších či menších změn.

Požádáme-li ty samé konverty o krátkou definici po několika měsících nebo letech, někteří neodpoví. Zapomněli na velké třesky a skutečná narození, nebo jim silný výraz, myšlený tehdy smrtelně vážně, připadá nadsazený. Dnes už by ho nepoužili. Jaképak „Konečné dýchání“, když někdy mívám pocit, že sedím v bytě, v němž uniká plyn? Mám přece dost potíží sám se sebou, všechno nějak zvednělo, bohužel i můj vztah k Bohu, nedonutím se k pořádné modlitbě, do kostela se dostanu jen v neděli, nemám zповедníka, k němuž bych měl důvěru, s nikým se nescházím ani nemodlím. Jsem v tom prostě SAM.

Podobný pocit mívá hodně lidí, kteří v dospělosti uvěřili v Boha. Někdo se s takovým stavem smíří a pozvolna uvádá. Jiný začne pátrat, kdo za to vlastně může – já, nebo okolí, které mě v tom nechalo? Ti uvědomí začnou hledat společenství, něco, co do té doby třeba nepoznali.

Společenství víry tvoří lidé, s nimiž může čerstvě konvertita sdílet svůj nový pohled na svět a společně se obracet k Bohu. Právě modlitba je to, co odlišuje společenství věřících od spolku zahrádkářů a jiných zájmových skupin. Přestože roli společenství může pro nového věřícího splnit třeba i přítel či partner, většinou je tvoří skupina vrstevníků nebo farnost.

Problémy s hledáním společenství a četné případy proměny vztahu konverty ke společenství po určité době od obrácení nás vedly k zamyšlení nad okolnostmi a příčinami to-

„Pražákům, těm je hej.“ říkají lidé, kteří žijí mimo velká města a nemohou najít společenství. (Křest ve farnosti v Praze-Chodov.) Snímek Jaroslav Hadík

KONVERTITA + SPOLEČENSTVÍ ROVNICE O DVOU NEZNÁMÝCH

hoto posunu. Za rozhodující považujeme rozpor mezi očekáváním, která má konvertita vůči konkrétnímu společenství věřících, a mezi tím, jak společenství konvertitu vnímá a co je mu schopno či ochotno nabídnout. Následující úvahy budeme opírat o konkrétní zkušenosti řady konvertitů a o výsledky sociopsychologických výzkumů. (Vzhledem k tomu, že z českých výzkumů máme k dispozici pouze anonymní průzkum mezi vzorkem pražských konvertitů z let 1984–86, čerpáme kromě tohoto i ze zahraničních výzkumů staršího i novějšího data.)

O sto osmdesát stupňů

Pozvání na první svate přijímání, které rozslal svým známým student jedné moravské vysoké školy, spoustu lidí rozladilo. Jako reze-sista na ně napsal: Po dlouhé těžké nemoci konečně uvěřil Jiří P. Student Jiří to tak skutečně cítil. To, co prožíval dřív, viděl zpětně jako období nemoci. Pokřtili ho jako mimino, aby měla babička klidné spaní, a pak ho nechali rust jako koprivky v rohu zahrady. Buh ho ale oslovil a on šel. Konvertoval. Obrátil život o sto osmdesát stupňů, protože to jinak nešlo.

Věkový průměr dnešních konvertitů se pohybuje podle dostupných výzkumů od 20. do 25. roku života tu mužů bývá o něco vyšší než u žen). Potvrzuje to Jamesovo tvrzení, že „obrácení je v podstatě pravidelný jev mladého věku“. To souvisí se skutečností, že mladí lidé jsou ve srovnání se staršími více otevření pro nové věci a přiměřeně své vý-

vojové etapě se vyznačují větší existenciální zranitelností. J. R. Gascard se domnívá, že i starší konverty lze v hlubinně psychologickém smyslu označit za mládež, neboť to bývají lidé, kteří „dosud nezvládli přechod od nezá-kořveného, co do identity nejistého mládí, k sebevědomé dospělosti, která ví, že se může na sebe spolehnout“.

Říká se, že u Boha není nic nemožné – a je to pravda. Jinak by nemohl uvěřit mladý muž, vychovávaný rodiči – přesvědčenými komunisty, který sám byl členem KSČ. Nad sladkobolnými pastelovými komiksy o životě malého Ježíška by se asi jinak neobrátil zavilý ateista, materialistický filozof. „Známi mě donutili vzít tu knížku do ruky a číst ji jejich dětem. Když jsem došel k poslední stránce, věřil jsem.“ říká. Dvačeteletý středoškolačka, na rodičích zoufale závislý jedináček, dokázala odejít z domova, když ji táta s mámou dali nůž na krk: „Buď my, nebo ten tvůj pámbíček.“ Konverze většinou znamená životní obrát o sto osmdesát stupňů. Kdo s tím nepočítá, nic nepochopí.

Na přímou otázku: „Co vás přivedlo k obrácení?“ je často těžké odpovědět, protože slova téma těžko obsáhnou. Vzhledem k tomu, že konverze je Božím darem, ale vlastně i svobodným rozhodnutím člověka, je možné přinejmenším toto svobodné rozhodnutí podrobit rozumové úvaze a exaktnímu výzkumu. Dostupné průzkumy se shodují na některých typických motivech, které konverty vedou v jejich rozhodování. Některé motivy pak nutí neodbytně k zamyšlení, do jaké míry se jedná

o ušlechtilé obrácení k hodnotám víry, nebo pouze o prosté převzetí ideologie, která je v dané chvíli „užitečná“. (Třeba třicetiletý Milan se nechal po propuštění z výkonu trestu slyšet: „V křtu jsem křesťanství přijal jako protiváhu té bláhlosti, co tam panovala. Teď už ho ani nepotřebuju.“) Ohé možnosti se většinou více či méně překrývají.

U většiny konvertitů hraje významnou roli snaha nalézt smysl života, životní naplnění, potřeby jasné orientace ve světě a v životě. Přitahují je hodnoty jako láska, solidarita, altruismus nebo optimismus a chuť do života. Mnozí pocítují potřebu uniknout před samotou a izolací, hledají bezpečí, kontakt, sounáležitost a společenství. Často chtějí nalézt ideál nebo „velkou věc“, která by jim, jinak nevýznamným, dodala na hodnotě. Nebo touží získat učitele, vůdce, autoritu, na jejichž vě-dění, slávě a moci by se mohli přizpůsobit a které by mohli napodobovat.

K obrácení také vedou vnější okolnosti jako vážné vztahové poruchy v rodině, neporozu-mění si s vrstevníky, dosud nevyřešená volba partnera, vzdělání nebo povolání. Silným moti-vem může být i pocit bezvýznamnosti a hledání opory ve slepých životních uličkách, jako je vážná nemoc, úmrtí blízkého člověka, nezaměstnanost... Zmatek v hodnotách, který pro mnohé představuje dnešní doba, vede navíc k potřebě jasných, osvědčených a jistých pravd.

Ty eskymák, my indiáni

Jak na tom člověk po obrácení vlastně bý-
vá?

Většinou se jaksi odcizí jinak smýšlejší ro-
dině. Přestane si rozumět s dosavadní partou,
kamarády. Ztratí kontakty a snaží se najít no-
vé. Začne chodit do kostela a rozhlíží se. Čeká,
že mu stejně smýšlejší lidé pomohou, hodí
lano. Bere to jako nějaká nepsaná pravidla
hry. Vždyť nás přece začalo něco spojoval!
Když se sdružují lidé z mnohem triviálnějších
pohnutek, třeba proto, že chovají nutrie, musí
to v tomto krásném, velkém případě fungovat
docela neomylně!

Někdy mu jeho „jednoduchá matematika“
vyjde. Najde kněze, který má čas a dar se jemu
a dalším obráceným věnovat. Vytvoří se nové
společenství nebo „nováček“ splynou s tím stá-
vajícím. Působivým křtem nebo biřmováním
nic neskončí.

Pokud ovšem konvertité nemají to „štěstí“,
že po svém obrácení našli zájem v zavedené
studentské farnosti, centru mládeže, nebo po-
kud jejich obrácení nebylo motivováno zná-
mostí či sňatkem s věřícím partnerem, mohou
si často stěžovat: Nezapadli jsme, není o nás
zájem. V takovém případě může být příčina
na obou stranách.

Farnost většinou nad každým obráceným
plesá, ale co dál?

„Nevíme, jak bychom měli ke konvertitům
přistupovat,“ říká starší muž z jedné pražské
farnosti. „Na mši se schází zhruba stálá se-
stava lidí, ale po mši se všichni rozejdeme.
Sami nic nepotřebujeme, nemáme těm novým
co nabídnout. Jen s některým občas proho-
díme pár slov před kostelem. Takové ty zdvo-
řilostní fráze.“

V některých farnostech se netají, jmeně ře-
čeno, určitými rozpaky a nejistotou vůči no-
vákům. „Nemáme s nimi o čem mluvit. Oni
jsou úplně jiní. Z jiného světa. Mají takové
pomýlené názory!“ Jako by do indiánské ves-
nice zavítal eskymák. Ano, slušnost je na mis-
i, ale společnou řeč stejně najít nemůžeme.

Jindy mohou konvertité naopak narazit na
přehnaný zájem a nepřiměřené nároky, což
ovšem vzájemným vztahům také neprospívá.
„Nemohl jsem tam vydržet,“ vypráví třicet-
letý hudebník, který se sice u místních farníků

(Dokončení na str. 3)

KŘESŤAN V SVĚTĚ

Dne 25. června pronesl na pražské filozofické fakultě přednášku na téma „Ježíš Kristus v obrazech Bible“ známý kritik katolické církve, její struktury, teologie, morálky, mentality i praxe. Pověst, která tohoto suspendovaného kněze, teologa a psychoterapeuta s „berufsverbotem“ pro katolickou učiliště po léta předcházela, vyvolávala zvědavost i rozporuplné pocity. Setkání tváří v tvář však dokáže ony předem konstruované představy zlidštit.

„Milost je víc než zákon.“ volá E. D. nabádavě a během přednášky to nejméně dvakrát zopakuje. Jako by chtěl zachránit tuto myšlenku před hrozícím zapomenutím. A nejenom to. Církev prý vykládá Písmo neúplně; jednostranně vsadila na pojmovou racionalitu, zatímco teč Písmo je obrazná, básnivá; každý máme najít svou pravou řeč a stát se básníkem vlastního života. Je třeba se učit u Freuda: důležité jsou city. A také sny. Touto stránkou své bytosti nalézáme Boha opravdověji než v církvi. Tam panuje strach. Boha najdeme tam, kde se setkáváme s člověkem v nouzi. Neobstál kněz ani levita, obstál Samaritán, třebaže platil za nepravověrného. Konfese není důležitá, důležité je, jaký je kdo člověk, lhotejno zda křesťan, muslim, žid...

Ani Krista nevykládá církev věrně, upozorňuje E. D. Nejspolehlivější o něm víme to, že prorokoval, uzdravoval a že mluvil v podoběnskvích. Zástupcem Kristovým dnes je pro nás člověk v nouzi (bezdomovec, utečenec...).

Církev jakožto instituci vyznačuje podle E. D. (a) represe sexuality, (b) patriarchální autorita a (c) ambivalentní postoj k ženě, která je vnímána buď jako Madona, anebo jako dívka (pokušitelka). Celibát plus papežství plus mariánská úcta, toť oidipovský komplex, psychoanalýzou objevený. Římská církev je reprodukce Římského impéria a institucionální autorita. Třetímu člověku však nepomůže vztyčený ukazovák, ale podaná ruka.

Naslouchám vstřícně, ale cosi mi vadí. E. D. vskutku připomíná mnohé z toho, co je: co je opomíjeno církví i lidmi vůbec. Za jeho kritikou církve jako instituce tuším moený afekt, známý i odjinud. Je to revolta proti autoritě, ušme se u Freuda, nejpřísnější soudci jsou synové, neboť jsou svědky i soudci zároveň. Drewermannova tvář je strohá, nesmlouvavá, bez úsměvu či jiné známky uvolnění. Rysy kolem úst občas naznačí cosi jako pocit klídivy. Obvinění církve plynule přechází v obžalobu soudobé západní společnosti. Pojednou mám nepříjemný dojem známosti: to když dikce E. D. přilíhne připomene rétoriku Nové levice.

Chci bych slyšet víc, ale řečník si svou osobní zkušenost ponechává pro sebe. Místo ní předkládá jinou, zástupnou. Vypráví o nelehkém osudu kněží, kteří se zamilovali a oženili se, třebaže před (pouhým!) 25. rokem života slíbili, že tak neudělají. Zůstali pak se svým vnitřním konfliktem sami, církev vztyčila prst – a odvratila se: ruku nepodala.

To o utečenecích a bezdomovcích znělo jako klíšé. Toto je zkušenost vskutku zažitá: jako psychoterapeut ji E. D. patrně vnímá bezpro-

středně u svých klientů. Jsme u zdroje bolesti, pro niž možná chybí – nevím jak často – dostatek soucitu, či aspoň porozumění.

Zdroj mých rozporuplných pocitů je tento: jsem solidární s E. D. tam, kde pranyřuje pokřtěnců a kde je solidární s utrpením lidí na okraji: vadí mi jeho vehementní útok proti církevní autoritě, z jehož vlastních pohnutek ale nevydal počet: místo toho „nastříkuje“ problém, který má zajisté i svou církevní variantu, ale je svou podstatou obecně lidský. Ano, nejen soudobé lidstvo, ale ani církev si mnohdy neví se sexualitou rady. Využívá její rozpaků v tomto ohledu k problematizování legitimity její autority mi připadá unfair. Nechce se mi Drewermannovy generalizace přijmout. Dle rady hledám poučení u Freuda.

Represe sexuality? Samozřejmě. A nejen církev, ale každá kultura a jí doporučená výchova vykazuje pudovosti příslušné meze (tedy nejen sexuality, ale i agresivité), jinak by se společnost rozpadla. Oč jde, je způsob kladení těch mezí. Výslednicí může být zdřílá sublimace, anebo neuróza. Jak je tomu

jediné: Ne, takto ochuzený a jednostranný pohled neberu. Ano, Kristus se nám dnes připomíná v chudákově víc než v komkoli jiném, ale je ještě i někým jiným. Sám to řekl.

Není radno obírat se veřejně hlubinami duše někoho jiného. Přichází-li však někdo s tak důsaznou tezí jako Drewermann a počíná-li si tak vemlouvavě, tak osobně a nadlo veřejně, ba co víc, tak úskočně – anebo, chcete-li, tak „ideologicky“ –, pak se odmítnutí takového postoje neobejde bez snahy o porozumění jeho hlasateli. I já se snažím Drewermannovi porozumět. Výsledek mé snahy je pouze hypotetický, zajisté i subjektivní. Rozumím mu zatím takto: Teprve psychoanalytická zkušenost umožnila Drewermannovi kontakt s dosud opomíjenými stránkami lidského bytí včetně toho jeho a patrně mu zproblematisovala jeho kněžskou identitu, vybudovanou na nedostí ověřených základech. Svůj vnitřní konflikt, s nímž nás E. D. neseznamuje, pak převalil do podoby konfliktu mezi sebou a církví. Pro nás, tj. pro veřejnost, ho zdůvodňuje jiným problémem,

NA POMEZÍ TEOLOGIE A PSYCHOANALÝZY

Eugen Drewermann v Praze

než je ten jeho. Tomuto manévru se říká „racionalizace“ (jedním z jeho způsobů je i ideologizace).

Posluchače to uspokojí: vědí, že církev má potíže se sexualitou, s celibátem atd., a už se neptají, jaké to potíže má Drewermann s církví.

Když už jsme se ale nechali vmanévrovat do problému kněžských manželství, vezme, že i když vzniknou, nemívají nejlepší prognózu. Jistý polský kněz vyprávěl: Svatý otec má kdesi v pracovně dva sloupce neboli „štosy“ spisů. Jeden (polský kněz naznačil asi deci-metr) jsou žádosti o laicizaci kněží, kteří se oženili s milovanou ženou, ale stáli o přístup ke stolu Páně. Druhý (polský kněz naznačil několikrát) byly žádosti laicizovaných kněží, jimž manželství ztroskotalo, o možnost návratu do služby; i s tím celibátem.

Odolat touze po kouzlu erotického vztahu a po sexuální slasti je dnes obtížnější než dřív. To platí nejen pro kněze, pro řeholníce, ale i pro laika obého pohlaví, věřícího i nevěřícího. Lidské Já i Nadjá je v současné epoše slabé, nevyzrálé, klesá i pod nepřilíh těžkým křížem, společností pozbyla bdělosti a nebdá o stanovení mezí („vykolikování mantinelů“), dokonce už ani neví, kudy by měly vést. I v křesťanských rodinách, nejen v seminářích jsou s tím potíže. Jinde se nad tím mávne rezignovaně rukou.

Drewermannovo sdělení lze přijmout jako apel. K čemu? K promyšlení způsobů a cílů výchovy, sebevýchovy, duchovního vedení atd. Spolu s podobnostem o milosrdném Samaritánu má E. D. pravdu v tom, že více než věroukem, mravoukem, obřadníkem apod., by křesťan, kněz i laik, měl umět být bližním. I tehdy, když se to zdá těžké.

Petr Příhoda

GLOSÁŘ

Vede se spor, zda vstoupit do NATO, či ne. Za ním se skrývá další, pokrytecky zamlčovaný: budovat brannou moc českého státu, nebo ne? Takhle „natvrdo“ by to nikdo veřejně neformuloval, stydl by se. Ale uvažme: kolektivní bezpečnost je pro jednoho méně nákladná, protože je tu dělba práce a ochota k vzájemnosti, to dá rozum. Osamělý stát si musí pořídit kompletnější výzbroj i její obsluhu, stojí ho to víc. To taky dá rozum. Budeme ochotni nést takové břímě? Uptímně řečeno, nestojíme o žádné břímě. Kdyby bylo na nás, možná, že bychom nechali svou armádu rozpadnout. Vstoupíme-li do NATO, budeme si muset přece jen nějakou pořídit a živit. Ergo: nechce se nám do NATO.

■ ■ ■

Za Husáka prý bylo líp a těch, kdo tak soudí, přibývá, upozorňují instituce zkoumající veřejné mínění. Co tak naježděno? Strefným postřehem přichází v Nové Přítomnosti 7/97 Jan Sokol, který je i naším občasným autorem. Píše tam: „Dokud pravice znamená, že občas něco dostaneme, byla věc jasná: jsme všichni pro. Když se tenhle sen o malém kapitalismu pro každého a zadarmo rozplynul, je zase jasná: už nejsme pro...“ – Inu, naděje hlásaná kupónovou knížkou a po ní kusem papíru s názvy „spoluvlastněných“ podniků či fondů je ta tam. Místo egyptských hrnců masa máme na krku bloudění pouští: potrvá dvě generace, jako za starozákonných časů, a to jen tehdy, budeme-li pečovat o věci veřejné, jinak se z toho nevymotáme. Jděte k šípku s takovou vyhlídkou, líp bylo za Husáka!

Jenže svět skrovného husákovského blahobytu se rozpadl sám od sebe nejen u nás. Máme na vybranou. Dát se k truchlícím pozůstalým (jichž prý přibývá), anebo se stát oběť, kteří si hledí věci veřejné, třebaže na papíře, aby se neutíkali k úskokům, a na vládu, aby dobře vládla.

■ ■ ■

Někteří členové už dali najevo nespokojenost kvůli našemu interview s Josefem Luxem. Prý stráně lidovců. Jen klid, po právních budeme rozmlouvat i s jinými politiky. Stejně jako si občas musíme vyčistit brýle, měli bychom si občas zkontrolovat stav své politické vnímavosti. Dostupná metoda je tato: ptát se, vyslechnout, namítnout, vyslechnout, znovu se ptát – a přemýšlet. Pořád.

Mimochoodem, právě Josef Lux má už pár měsíců nasazenou psí hlavu, prý se třese na to, aby mohl vládnout společně s p. Zemanem. Je to pravda? Ne? Tvrdí to komentátoři naklonění ODS. Z žádného výroku kteréhokoli představitele KDU-ČSL toto neplatí. Co si tomu blízkého může vyplýnout z jediného ukázkového většiny voličů KDU (voličů, nikoli členů!) prý uvádí na druhém místě svých preferencí ČSSD. Co je k tomu vede, je-li tomu opravdu tak? Spíš než my mohou tomu přijít na kloub členové, zapátrají-li ve svém okolí.

Perspektivy nejsou politický měsíčník, politice se věnují raději s odstupem. Setkají-li se však s tvrzením, které není dostatečně podloženo a nadto je rozšířené, je-li tu tedy podezření ze systematického zkreslení politického vnímání, je na místě se ozvat.

A vůbec: tážavost je činnost velmi užitečná. I v politice.

■ ■ ■

Z Velehradu byla veřejně ohlášena důležitá věc: konání plenárního sněmu naší církve. V tomto okamžiku volá iniciativa „shora“ po odpovídající iniciativě „zdola“. Dovolá se jí? – Je docela pravděpodobná následující prognóza: ta společnost (farnosti apod.), která zareaguje vstřícně, která učiní sněmování i svou vlastní starostí a jeho problémy vlastními problémy, která to tedy nenechá pouze na „těch nahoře“, máji větší naději na přežití než ta, která přijímá výzvu netečně nebo s rozpaky...

ř

Ekumenické perspektivy do příštího tisíciletí

Ve dnech 23.–29. června proběhlo ve Štýrském Hradci II. Ekumenické shromáždění pod mottem *Smíření – dar Boží a pramen nového života*, které navazovalo na setkání uskutečněné před osmi lety v Basileji. Poprvé od konce studené války se tak mohli setkat křesťané z obou částí Evropy, aby společně hledali cestu k vzájemné jednotě. Bylo by ale iluzí domnívat se, že zde došlo k nějakému významnému průlomů v ekumenickém dialogu. Jak se shodla většina účastníků (z celé Evropy jich přijelo 12 000), svůj hlavní smysl spořilo v možnosti osobních setkání, která zprostředkovala život a problémy jednotlivých církví. Jedině touto cestou se lze postupně dobrat k většímu sblížení a posunout ekumenu dopředu.

Potvrdil se totiž rozdílný pohled mezi Západem a Východem. Zřetelný nesoulad panoval zejména v pohledu na řešení sociálních otázek, kdy delegáti z posttotalitních zemí na základě svých zkušeností mnohem více zdůrazňovali duchovní dimenzi společenské angažovanosti. Rozdílné názory zazněly i v řadě diskusí o úloze ženy v církvi, toto téma je na Východě stále na okraji pozornosti. Setkání

poznamenalo i vystoupení moskevského patriarchy Alexije II., který varoval před nebezpečím proselytismu, čímž zavdal podnět k mnoha spekulacím. Na druhé straně se podařilo udělat další kroky k překonání traumatizujících zážitků dřívějších náboženských konfliktů. Velký zájem v této souvislosti vzbudilo i téma křesťansko-židovského dialogu. Hlavní díl při vytváření atmosféry smíření ale nespočívá v jednáních nejvyšších církevních představitelů, ale v konkrétních krocích malých společností na nejnižší úrovni – tzv. ekumenismus lidu. Ve Štýrském Hradci se tento fakt mnohokrát potvrdil. To bylo také podle mnohých největším úspěchem setkání.

Závěrečné poselství, které mělo podle mínění kardinála Vikla spíše inspirativní charakter, obsahovalo zejména výzvu k solidaritě s oběťmi nepřátelství, diskriminace ve všech jejích podobách a ke snaze vyhýbat se všem formám vzájemného soupeření. Může posloužit jako odrazový můstek pro řadu iniciativ, které připravují duchovní sblížení v příštím tisíciletí.

Jaroslav Šebek

Když islám žehná násilí

„Fundamentalismus, nebo tzv. islamismus, to ještě není celý islám. Jsou to jeho krajnosti, nadto jde spíše o fenomény novější doby,“ řekl náš přední islamolog Doc. PhDr. Luboš Kropáček v rozhovoru s Perspektivami (8/1996). Je pro dialog, který by posílil sdílené hodnoty a předešel negativním tendencím. Obdobný postoj zastává i Jan Pavel II. Ony negativní tendence se však bohužel leckde stávají skutečností. Denis Lensel, redaktor francouzského katolického časopisu *L'homme nouveau* o nich hovoří s francouzskou politoložkou, arabistkou a novinářkou Annie Laurentovou, autorkou knihy *Vivre avec l'Islam? – Jak žít s islámem?*, která varuje před uklidňujícími, ale nebezpečnými iluzemi.

Proč jste napsala tuto knihu?

Navštěvuji arabský svět asi šestnáct let. Pět roků jsem žila v Libanonu. Po návratu odtud koncem r. 1992 jsem zjistila, jak významnou úlohu hraje islám ve francouzské společnosti, ale také jaká tu panuje v této věci zasklenost, a to jak v občanské společnosti, tak i v církvi. Řekla jsem si, že už nelze nadále setrhnout v názoru, jako by islám nepředstavoval pro Francii problém, i když lze očekávat, že kniha bude vadit těm, kdo chtějí pokračovat ve falešně uklidňujícím dialogu.

V knize uvádíte, že islám se nesnáší se sekularizovanou společností...

Je to tak. Islám neumí, tedy ani nemůže odlišovat moc světskou a moc duchovní. Korán obě oblasť směřuje a chce nastolit teokratický systém. Směřuje se to všude, i v městě. Za kult odpovídají funkcionáři jmenovaní a placení státem, kteří pak káží jménem islámského státu. Výstavba mešit ve Francii je v jistém smyslu přiznáním jejich statusu exterritoriality. Toho si musíme být vědomi.

Islám má navíc univerzální poslání. Jím je veden k tomu, aby se prosazoval všude, kde je to možné. Kde má většinu, tam si nárokuje veškerou moc a odmítá se o ni dělit. Důkazů je mnoho. Slovo „laïcité“ v arabském neexistuje, tím méně její pojem. Na nedávném kolokviu v Marseille referující prohlášovali, že přijímají každý způsob života a že dojde k jeho integraci. Tehdy večer jsem mluvila s jedním imámem, který mě s rozhodností ujišťoval o neslučitelnosti islámu s laickou společností. Laïcité je pro něj ateismus, odvržení víry v Boha. Tuto představu vzatou z Koránu, který je v islámu chápán jako slovo Boží, sdílí ohromná většina muslimů.

Ale ve Francii je islám menšinou, což snad může vést k jeho evoluční proměně.

Nám se islám nezdá nebezpečný, protože je aktuálně v menšině. Jeho cílem vždy a všude je jeho šíření. Tato dynamika se projevuje obrovskou natalitou muslimů ve Francii a využíváním oslabení naší víry v jeho prospěch. Islám je silný, protože jsme slabí. Dějiny ukazují, že v podobných situacích islám vítězí. Připomeňme si severní Afriku v dobách sv. Augustina a Cyriána, na duchovní oslabení tehdejšího křesťanství herezemi, které je

Snímek archiv

podřývaly. Nepodobá se tomu situace dnešní západní společnosti?

Jak se staví dnešní muslim k neislámské politické moci?

Muslim je ochoten žít pod neislámským režimem pouze tehdy, není-li mu poměr sil příznivý. Pak vyčkává. Nikdy však neupustí od svých islamizačních plánů. Bůh Koránu mu dodává sebedůvěru, když říká: „Jste nejdokonalější a nejlepší ze všech společností.“ Tato slova jsou pro muslimy zdrojem absolutní jistoty o nezbytné islamizaci celé planety. Na počátku války v Libanonu v r. 1975 napsal jistý významný představitel libanonského islámu do deníku *El Safir*: „Buď bude vládnout muslim a my budeme spokojeni a budeme ho uznávat, nebo bude vládnout nemuslim a my nebudeme islámská, pak se ale postavíme proti němu, abychom ji zničili buď obratnou diplomaci, nebo silou, buď veřejně, nebo tajně.“ Tento výrok nebyl nikdy odvolán.

Jaký je postoj islámu k použití násilí? Jak lze definovat džihád neboli svatou válku? Nejde o prostý duchovní boj každého

člověka proti jeho vlastním nedostatkům?

Dovolte mi nejprve opravit váš překlad slova „džihád“. Doslova to znamená „úsilí pro Boží věc“. Měněn je samozřejmě Alláh. Mluvit o „svaté válce“ je pro křesťana nepřiměřené. Znamená to dávat této formě božskou legitimitu. Asi jako když se někdy mluví o „svatém hněvu“. Jsou-li páčány atentáty na nemuslimy, např. na křesťanské řeholníky v Alžírě, slyšíme od řady odpovědných představitelů islámu: „Toto není islám!“ Avšak běda, to je právě islám! Stačí otevřít Korán. Najdeme tam na pět set veršů o džihádu. Korán jasně posvětluje násilí jako prostředek šíření Alláhova panství. Dělá z násilí měřítko ryznosti „pravdy“ islámu: ve vítězství zbraní vidí znamení Božího požehnání. Ideálem křesťanství je naproti tomu evangelijní láska. Zemřít během džihádu znamená jistý vstup do Alláhova ráje; ten není než vylepšeným životem pozemským.

Ten druhý výklad slova „džihád“, tj. boj s vlastními špatnými náklonnostmi, ten je vlastní mystikům. A nepochází z Koránu. Ob-

jevil se až po několika staletích po zrodu islámu. Dnes je „džihád“ nesporně označením boje za rozšíření islámu, jehož cílem je vítězství ve světovém měřítku.

Všichni muslimové se k násilí neuchylují a někteří to myslí upřímně. Ale pravý muslim je vždy horlivý a svému náboženství věrný. Je vychován četbou Koránu, proto je proniknut touto logikou. Za všech okolností je u něho na prvním místě zájem islámského společenství. A pokud sáhne k násilí v zájmu šíření islámu, činí tak bez výčitek svědomí. Projevují-li nám zdejší muslimové sympatie, např. v dramatických chvílích, jakými byly vraždy řeholníků, činí tak z prosté taktiky, protože nás ve Francii potřebují. Nebudeme hlupáky! – Pokud jsou muslimové doopravdy upřímní, pak se budou ptát i na realitu svého náboženství a možná, že budou hledat Pravdu. My bychom jim pak měli pomoci ji najít.

Jaký je postoj katolické církve k islámu?

Vaticanem II. tradiční postoj revidovalo. Deklarace *Nostra aetate* žádá od křesťanů, aby si náboženství Mohamedova vážili v těch bodech, které jsou „semina Verbi“, tj. semena pravdy Božího slova. Na základě tohoto textu vznikla tradice, která za každou cenu hledá teologické konvergence. Dokonce se mluví o „třech monoteismech“, o „abrahamských“ náboženstvích nebo o „náboženstvích Knihy“, jako by měl být islám náboženstvím spřízněným s tím naším, jako by byl obsažen v biblickém Zjevení. To ale není vůbec pravda. Je třeba vědět, že islám byl koncipován přímo proti Kristu. Biblické prvky v Koránu dělají dojem určité spřízněnosti, ale tvář islámu ukazuje objektivně absolutní a výslovné popření všeho toho, co tvoří specifičnost křesťanské víry (Trojice, vykoupení, vtělení, ukřižování, zmrtvýchvstání, Ježíšovo božství). O doktrinním zmatku v určitých církevních kruzích svědčí snahy o dialog, z něhož se vytratil veškerý evangelizační účel a který je sám sobě cílem. Přijímáme-li muslimy, je naší povinností poskytnout jim nejen práci, chléb a střechu nad hlavou, ale sdělit jim i duchovní poklad, který je naším vlastnictvím. Nebyl by toto nejlepší důkaz toho, že je milujeme, a nejlepší způsob, jak jim to dát najevo?

Cemu se v církvi říká „*théologie des religions*“ (teologie náboženství)?

Je to upřímně závěřná konfese. Jakmile uznáme dobro i v jiných náboženstvích, vzniká nutná i speciální teologie zpracovávající pohled na tato náboženství. Zatím je ve stavu zrodu. Je to jedno z nejvěstších témat naší epochy. Je-li potřebné znát jiná náboženství, a to je právě náplní tohoto odvětví, vznikají bohužel i synkretistické tendence. Nehovoří snad někteří teologové o diferencovaném Zjevení? To znamená, že spásy lze dosáhnout různými cestami, že Korán by byl autentickým Slovem Božím.

Oproti těmto zcestným názorům konstatuji, že Svatý otec je stále více zneklidněn ochabováním misijního nadšení v církvi, což naznačují jeho neustálé apely na evangelizaci.

Převzato z *L'Homme nouveau*, 16. 2. 1997

Přeložil F. Malinák

KONVERTITA + SPOLEČENSTVÍ ROVNICE O DVOU NEZNÁMÝCH

(Dokonalení ze str. 1)

setkal s vlnitým přijetím, ale vzájemné nepochopení bylo přesto příliš velké. „Byli na mě strašně hodní. Musíte přijít na ružence, to byste nám přece neudělali, říkali mi. Namítal jsem, že o ruženci ještě nic moc nevím, ale to už jsem měl jeden v ruce a musel jsem sám odříkávat desátek. Asi pětkrát jsem to splnil, bylo to naprosto zúfalství. Navíc na mě všichni dělali dojem, že odříkávají něco, na co ani nemyslí. V tu chvíli mi byli odporní a nakonec jsem začal chodit jinam.“

Dogmatikem sám sobě

Říká se, že bez Bible, modlitby a společenství začne věřící člověk brzy „vyjíždět ze stopy“. Bible se dá koupit, k modlitbě je třeba se přinutit, pokud není právě čas a síla. Největší problém vidí lidé, kteří uvěřili, ve společenství. Najít takové, které by jim vyhovovalo, bývá podobné jako vylézt na Matterhorn bez škvařáka a lana.

I v případě, že čerstvě obrácený člověk najde sobě přiměřené společenství, mohou po čase vzájemné vztahy ochladnout na bod mrazu. Častým důvodem bývají zklamané ideály. Do očí pak bijí stále více chyby a slabiny, které dříve pro nadšení „nováček“ neviděly – selhání na rovině normálních lidských vztahů, hostejnost církve vůči konkrétním problémům ve společnosti, ekumenická netolerance, skutečnost, že církev může působit anachronicky, čiže a uzavřeně... V některých případech však mohou být ony ideály pochybné – očekávání, s nimiž čerstvě obrácení přistupují ke svým novým souvěrcům mohou být nepřiměřená a nespolehlivá. Navíc nebyvá výjimkou, že někteří nově uvěřivší pohlíží na „tradiční věřící“ s jistým nabubřelým pohrdáním – ti přece nemají tolik nadšení pro věc, říkají o tzv. „křesťanech od narození“, ti ve víře vyrostli, nijak se o ni nepřičinili, jako je rodiče naučili mýt si ruce před jídlem, tak je naučili chodit do kostela!

Tak či onak, konvertité bývají zřídka zklamání podstatou náboženství, spíše jsou citliví, někdy až precitlivělí, na jakékoli projevy manipulace, autoritářství a snahy o ovládnutí. Podle výsledků výzkumu se zdá, že možnost svobodného rozhodnutí pro určitou věc je pro mladé lidi důležitější než sama její podstata. Devatenáctiletý student sice neztrácí víru, ale se svou farností už nechce mít nic společného. „Dnes chodím jinam, občas... Bývalá farnost mi přestala vyhovovat, ruší mi pohodu. Ted

jezdím jinam, kde mi nikdo nemluví do života a kde mám zaručenou anonymitu.“ Jako by platilo moudré pravidlo: „Věřící může být dogmatikem, ale jen vůči sobě – není-li navenek prodlínat láskou, tolerancí a porozuměním, prokazuje církvi medvědí službu.“

Široko daleko nikdo

Nemůžeme najít volající konvertité, kteří nemají to štěstí, že žijí ve velkých městech nebo na zhořelém venkově typu Hlučína nebo Slovačka. Sedmnáctiletá Eva pochází z vesnice ve Středočeském kraji, kde není kostel a ve volbách získávají komunisté stále nezanedbatelné procento hlasů. Na základní škole začala chodit na náboženství, hlavně proto, aby tam její bratraneček, který tím plnil plnění staré babičky, nemusel chodit sám. Ve čtrnácti ale Eva zjistila, že tomu, co jí v hodinách říkali, věří a že život bez Boha by byl pro ni prázdný. Nechala se pokřtít, i když nikdo z rodiny věřící není. Snášela posměch spolužáků, řeči sousedů. V kostele v sousední vsi byla ale jen párkrát. Nemá s kým chodit. Samotné je jí to zatěžko. Nemá podporu. Do venkovského kostela chodí pár starších žen, s nimiž si nemá co říct a o nichž ví, že nežijí zrovna jako vzorné křesťanky. Ve městě, kam dojíždí denně do školy, bývá kostel zavřený. „Nemá to řešení,“ křičí Eva rameny. Snad až bude chodit jednou na vysokou do úplně jiného města, najde odvahu zajít do kostela tam.

Někdy se zdá být situace opravdu bezvýchodná a nezbyvá, než hledat radikální řešení. O jednom takovém uvažoval již před deseti lety erfurtský biskup Joachim Wanke pro křesťany v bývalé NDR: „Chce-li si věřící uchovat svoji víru, ať se přestěhuje z venkova do města.“ K záchraně by možná stačilo i dojždět.

* * *

„Věra je ze zvěstování,“ praví se v Listě apoštola Pavla Římanům. Pro naši víru jsou tedy důležití druhí lidé, a to nejen tehdy, když od nich o Bohu poprvé uslyšíme. Má-li si člověk uchovat ve svém životě určité hodnoty či představy, potřebuje podle tzv. sociologie věření zájem druhých, kteří budou jeho pohled potvrzovat a uznávat. Tyto poznatky mají jistě svou důležitost i v oblasti tak výsostně, jakou je víra. Americký sociolog Peter L. Berger z toho vyvozuje, že pro víru člověka jsou i ve společenství věřících nezbytné tři principy: konverze – živý a osobní dialog, v němž zazní souhlas s naší vírou. Dále pak terapie – podpora v nejistotě a pochybách, a legitimizace – teorie a učení, které potvrzují, že to, co zastáváme, je rozumné. Za těmito odbornými termíny se skrývá pouze obyčejná citlivost a vlnavost pro konkrétní situaci lidí okolo nás a připomenutí toho, co je nezbytné pro víru jak čerstvě obrácených, tak věřících „od narození“.

Pavel Zach (Portál)

Marcela Kašpárková (MF Dnes)

Velký obrat

Kontrast je nasnadě: V 80. letech vládl v USA Reagan a Bush, ve Velké Británii Thatcherová, Kohl v Německu, vlády pravého středu v Itálii, Beneluxu, Dánsku, Kanadě i v Japonsku, na dva roky i ve Francii. Pak nastala změna: v r. 1992 porazil Clinton, „nový demokrat“ (tj. umírněný levicový centrista), Bush. V Itálii je Berlusconiho koalice poražena a k moci přichází levý střed. V Polsku poráží Kwaśniewski Walęsu. Znovuzvolení Clintona. V Británii přicházejí po 18 letech k moci labouristé v čele s Clintonovým ideologickým dvojčetem, „novým labouristou“ (tj. umírněným levicovým centristou) Tony Blairem. Francouzský prezident Chirac si chce posílit pozici, vypíše volby – a zvítězí socialisté! Strany levého středu jsou u moci ve Skandinávii, Beneluxu, Kanadě a Japonsku. Nato, jak dopadne volby v Německu na podzim 1998, raději nemyslet. Ve všech postkomunistických zemích střední Evropy s výjimkou ČR je u moci levice nebo koalice levice a středu. A v ČR je vláda pravého středu v krizi. Podle průzkumů veřejného mínění by nejvíce voličů volilo sociální demokraty.

Co to znamená? Shoda náhod, klasické vychýlení kyvadla doleva, po němž bude následovat výkyv doprava, anebo „poslední bitva vzplála“ a levice nalezla zázračnou formuli, která jí umožní většinové postavení a politickou dominanci?

Co to především neznamená: pravice by to neměla pokládat za shodu náhod nebo dělat, že se nic nestalo („Clinton a Blair jsou přece centristé, byl levicový, ale mladí, dynamičtí, a je přirozené, že nahradili okoukané vlády pravice“). Takto to nebagatelizujeme. – Zaprvé: Jospin není „novým demokratem“ či „novým labouristou“, nýbrž starým socialistou, který věří, že nejlepší cestou k tvorbě nových pracovních míst je keynesiánské zvyšování státních výdajů, tj. utrácení peněz daňových poplatníků. Jinými slovy, i úspěch centristické levice je úspěchem levice. – A zadruhé: i kdyby byl tento úspěch levice důsledkem jejího posunu do středu, má se tím pravice utěšovat?

Podstatné rozdíly

Ve své studii o levici a pravici (bulletin OI č. 56, duben 1996) jsem uvedl tři rozhodující kritéria jejich dělení. Tím prvním je kritérium politické praxe a týká se zasahování státu do ekonomiky: levice usiluje o sociální rovnost a zajištění státním přerozdělováním bohatství, navíc je přesvědčena o primární povinnosti státu garantovat občanům materiální blahobyt. Pravice je přesvědčena o opaku: dává přednost svobodě a nižším daním před rovností a zajištěností a ví, že státní zásahy do ekonomiky ji poškozuji a že státní garance blahobytu mají negativní dopady na příjemce státní podpory.

Druhé kritérium je dáno odlišným vnímáním lidské přirozenosti. Pravice o ní soudí, že se nemění a že není ideálně dobrá – tj. že člověk je ve své přirozenosti nezměnitelně nedokonalý. Levice je přesvědčena o opaku, tj. o možnosti zásadního zlepšení člověka a jeho údelu politickými prostředky, tj. zásahy státu.

Třetí kritérium definuje pravici existenciálním přetrváním západní civilizace, tedy přesvědčením, že tato civilizace je v zásadě dobrá. Levici definuje existenciální negace západní civilizace, tj. pochybování o ní či dokonce přesvědčení o její špatnosti.

Je zřejmé, že pro chování voličů je relevantní pouze kritérium první. To druhé a třetí se týká intelektuálních, mediálních a kulturních elit, je tedy relevantní teprve dlouhodobě a na bezprostřední chování voličů ve volbách a na jejich momentální preference nemá přímý vliv. Druhým a třetím kritériem nelze vysvětlit například rozdíly mezi 80. a 90. léty (tím nikak nesnižují jejich význam, dlouhodobě je považují za nejdůležitější).

Podle prvního kritéria zní volba takto: Chci raději nižší daně, možnost

Poslední bitva vzplála?

Snímek Brassai Modiano

LEVICE – A JAK DÁL?

svobodně nakládat s vlastními penězi, méně státních záruk sociální jistoty, větší sociální nerovnost? Při nižších státních regulacích a daních bude totiž hospodářský růst vyšší. I když se bude kolář národního bohatství rozdělovat nerovnoměrně, bude se přesto zvětšovat a každému se tak časem dostane většího podílu. – Anebo chci raději přímé státní zajištění určité míry blahobytu za cenu většího zdanění (přínejmenším těch bohatých), méně penězby investovat a utrácet své peníze (protože mi jich po zdanění zbyde méně) a doufat, že vyšší státní investice a výdaje zajistí lepší stav hospodářství, než by umožnily soukromé investice podnikatelů a firem?

Dříve, než popíši obecnou pozici voličů v západní společnosti, podívejme se, čeho všeho se musela levice i pravice ze svých původních vyhraněných pozic vzdát.

Konvergence, nebo amalgám?

Před 100 až 150 lety hlásali mluvčí socialistického hnutí úplné zestátnění výrobních prostředků, přímé státní řízení ekonomiky a státní zajištění blahobytu občanů. Prvního z uvedených cílů se levice vzdala (v Americe se s ním nikdy nezotožnila). V Evropě v 30. – 50. letech sice znárodňovala například těžký průmysl, avšak postupně – za vlády Nové pravice (Thatcherová, Reagan) definitivně – od toho upustila. Nyní připouští, že soukromý sektor je efektivnější než státní, že je schopnější konkurence, a proto může škýtat občanům více a lépe placených míst. Toto je tedy naprosté vítězství pravice a ústup levice.

Svojí druhý cíl, řízení a zásahy do ekonomiky, si levice částečně uchovála, částečně od něj upustila. Požaduje určitou míru regulací a tzv. korekcí důsledků trhu. V představě, kam až má stát zajít, není jednotná. Francouzští socialisté jsou starými keynesiány a věří, že vyšší míra státních výdajů je pro hospodářský růst blahodárná. Blair a Clinton si to nemyslí: nepožadují vydatné státní injekce do ekonomiky a společně s pravíci se domnívají, že méně zdaněný soukromý sektor investuje peníze účelněji než stát a že hospodářský růst a nové pracovní příležitosti jsou důsledkem efektivního soukromého sektoru.

Získaly obě, ale levice víc

Na čem však trvají nejen Jospin, Blair i Clinton, ale i většina voličů, je

třetí z historických cílů levice: povinnost státu garantovat občanům určitou míru blahobytu. A to je nepochybně a trvalé vítězství levice nad pravíci: státu je tato funkce přisouzena jako jedna z primárních.

Nemyslí si to pouze hrstka lidí hlásících se k pravici. Kdyby ale nějaký pravcový politik řekl svým možným voličům: „Pro vaše pracovní místa, pro váš blahobyt nehodlám nic udělat, to není moje starost, hleďte si práci sami...“, nepochybně propadne. V tomto smyslu patří naprostá většina lidí v západních společnostech k levici. Pravcové politické strany v tomto bodě kapitulovaly. I ony dnes říkají, že je povinností státu zaručit občanům jejich blahobyt. Od levice se liší pouze mírou takto garantovaného blahobytu. A pokud jde o jeho zvyšování, budou tvrdit, že je lépe usilovat o vyšší tempo hospodářského růstu uvolňováním trhu a snižováním daní a regulací. Levice bude naproti tomu preferovat přímé státní garance: například Clinton v roce 1993 navrhoval státem garantovanou zdravotní péči (byl pravíci poražen). Tedy to, co je v Evropě akceptováno i pravíci. (Je vidět, jak je rovnováha mezi pravíci a levíci v Evropě posunuta oproti Americe výrazněji doleva.)

Lze tedy shrnout: je-li pro nás levice nositelkou historické ambice znárodnit a řídit ekonomiku, pak lze říci, že naprosto selhala – kvůli neefektivitě. Ta dnešní to už nepožaduje (to první vůbec ne, v tom druhém jsou na levici rozdíly). Jde tedy o historický triumf pravice. – Máme-li však na mysli její další ideje, zejména povinnost státu materiálně zajistit své občany a garantovat jim blahobyt, pak zvítězila. Ani pravice je neodmítá – protože by prohrála volby. Levice si tím totiž voliče získala.

Střed, nebo prostřednost?

Jako antietatista se hrozím závislosti člověka na státu a raději bych byl chudý, ale stál na vlastních nohách, než abych byl na tom materiálně lépe, ale za cenu závislosti. Navíc pokládám za nesprávné, jsou-li jedni záměrně a cílevědomě zdaněni a ve prospěch druhých. Vidím v tom projev degenerace moderní demokratické politiky.

Proto nemám obavy o další osudy centristické levice. Její budoucnost bude skvělá. Pokaždé slíbí, že o něco zvýší státní garance blahobytu občanů, ale nebude to přehánět, aby nevybudila přílišná očekávání. Nebude

příliš zasahovat do tržního mechanismu, její daně budou snesitelné: bohaté sice zdání o čosi víc a jejich bohatství přerodí, avšak únosné. Bude se střídát s pravíci, jak ji známe dnes (ta je podle mého názoru pouhým pravicovým středem), která pokaždé uvolní daně, zmírní regulace, zaslouží se o větší tvorbu bohatství, i když bude rozděleno ne zcela rovnoměrně. Nebude se příliš dotýkat sociálních jistot. Rozhodně je neznechává, to by prohrála volby. Slovně (zčásti i prakticky) bude respektovat povinnost státu zajišťovat blahobyt.

Bude to tedy kyvadlo s nevelkou amplitudou. Netěší mě to, ale vše nasvědčuje tomu, že to bude právě takto – dokud se neobjeví nová radikální ideologie, která se zaslouží o větší politický a společenský výkyv. Zatím ji neznáme. Směr jejího výkyvu také ne. Odpovídá to však historické zkušenosti: doby konsensu byly vždy po čase atakovány novou ideologií, novým politickým hnutím, i když někdy dosti počestným.

U nás doma

V České republice je pravice v krizi. Zaslouží si ji, neboť promarnila volební vítězství z r. 1992. V letech 1991–92 byla entuziastická, odhodlaná k dalším reformům. Co do rozsahu reformem byl pro ni neúspěšnější rok 1991. Tehdy byly schváleny tři stěžejní zákony: mimosoudní rehabilitace (restituce), privatizace a lustrace. Pak přišlo vítězství ve volbách 1992, rozdělení státu, a – nic. Další reformy nenásledovaly. Předseda nejsilnější strany a premiér vyhlásil dokonce konce transformace. Prý už jsme regulérní západní zemí, ekonomická reforma skončila; je čas oslavovat status quo a ty, co to dokázali.

Tím si však pravice podkopala vlastní pozici, a to ze dvou důvodů. Zaprvé: reforma ještě není dokončena a my zatím nejsme regulérní západní zemí, rozhodně ne životní úrovní. Zásadní reformy – snížení daňové zátěže, uvolnění některých cen, především energie, deregulace některých trhů, například trhu s byty – jsou nutnými (i když dočasně bolestnými) kroky nezbytnými pro fungující hospodářství a tempo hospodářského růstu, kterým bychom mohli v dohledné době dohonit západní země. Při stávajícím tempu to může trvat i 50 let. Tyto kroky se měly udělat před volbami 1996, avšak nestalo se tak, pro-

tože koalici chyběla politická odvaha.

Zadruhé: povaha českého občana, dokonce i voliče pravicových stran, je v podstatě sociálně demokratická. Proto je těžké o ukončení reformem a standardní situací v zemi pro pravici smrtici (navíc je falešná). V zemi se socialistickou mentalitou je legitimizování pravicové vlády potřeba reformy, tj. stav nikoli regulérní. Vládní koalice měla občany přesvědčit o nutnosti pokračování reformem, tedy o nezbytnosti své vlastní vlády.

Nic takového se nestalo a důsledkem nedostatečně reformované, nedostatečně deregulované a nedostatečně liberalizované ekonomiky jsou první potíže. Neefektivní podniky, které měly dávno zaniknout, nezbankrotovaly, protože jsou zadluženy u oligopolu našich pěti či šesti největších bank. Ty je však nechť nechť padnout, protože je prostřednictvím fondů – vlastně! – Tyto podniky nejsou schopny svými výrobky konkurovat, proto vznikl deficit obchodní bilance atd.

Pravicová koalice dnes sklízí plody své polovičatosti. Není jisto, zda ji její nynější radikální politika dokončení reformem zajistí politický úspěch. Nepochybně by do budoucna ozdravila ekonomiku, je tedy správná. Je ale možné, že nepopulárnost některých kroků přivede koalici v příštích volbách k porážce. Nevadilo by to tolik, pokud by se do té doby podařilo prosadit všechny zásadní reformní kroky. O to snáze by se pak vládlo levici.

Rozcestí

Pokud se však nynější koalice k žádnému dalšímu reformnímu kroku neodhodlá, protože se bude obávat jejich nepopulárnosti, pokud tedy bude nadále přešlapovat na místě a vydávat status quo za kýžený cílový stav (což dělá od poloviny roku 1993), je její osud zpečetěn. – Z hlediska pravice jsou zde pouze dvě alternativy: dokončení reformem s rizikem ztráty moci v příštích volbách kvůli jejich nepopulárnosti a následné předání ekonomiky v dobrém stavu příští nové levicové vládě, anebo perspektiva příští levicové vlády s tím, že tato vláda převzme hospodářství v nedohrém stavu (k jehož zlepšení, jak známo, levice příliš nepřispívá). To znamená, že ČR se na léta rozloučí se snem, že se stane standardní západní zemí.

Třetí alternativa neexistuje.

Roman Joch

Autor je politický analytik

CÍRKEV V PODZEMÍ

Neoficiální aktivity v 70. a 80. letech

Nejobtížnější je psát o historii zcela nedávné. Protičinnost české a moravské církve v době tzv. reálného socialismu mají jejich současníci v paměti, která zvolna vybledá. Snad provede jejich rekonstrukci mladší generace historiků. Jeden z nich, brněnský student politologie a religionistiky Ondřej Liška, se o to pokouší stručným přehledem osudů kněžské a fideální části tzv. skryté církve. Chceme napříště věnovat pozornost jednotlivým fideolím (ne každá má svého „dějepisce“) a dle možnosti i laickým iniciativám (duchovním společenstvím, profesním týmům, samizdatu).

V srpnu 1968 se objevují v ulicích českých a slovenských měst tanky a nedlouho poté nastává perzekuce. Na počátku sedmdesátých let jsou ze všech významných míst odstraněni „politicky nespolehliví“. Většinu těch, kdo se v době Pražského jara angažovali v nově se rozvíjejícím životě církve, potkal stejný osud. Věnujme však krátkou pozornost předcházejícím letům.

Během r. 1968 se do úřadu navraceli někteří biskupové (biskup F. Tomášek již v r. 1965), je obnovena řeckokatolická církev, náboženská činnost se rozvíjí, jako by se měly zalátat díry po hubených letech padesátých. V rámci diecézní správy se mohou ve velmi skromné míře rozšiřovat fideální komunity. Nedejme si však o této době velké iluze. Z hlediska církve a zvláště fideálních institutů je to spíše doba určité tolerance, neboť stále existuje řada omezení.

Zpátky pod zemi

Počátkem 70. let se komunistický režim v rámci tzv. normalizace poměrů znovu uchyluje k perzekuci všech svých skutečných i možných nepřátel. Stejně jako v letech padesátých je katolická církev považována za jednoho z nejnebezpečnějších. Nezbyvá, než znovu přesunout významnou část jejich aktivit do skrytosti. Řeholní společenství, i v předcházejících letech relativního uvolnění životní, jsou ve staronových podmínkách pronásledování odsouzena k zániku – přinejmenším vymizením. Proto je pro ně rozvinutí neoficiální činnosti otázkou bytí a nebytí.

Představení řádů se rozhodli znovu tajně budovat noviciát i program pro studenty teologie. Svůj „podzemní“ vzdělávací systém si vytvořili premonstráti, jezuité a především dominikáni. Rozsáhlé salesiánské skryté aktivity fungovaly prakticky od druhé světové války.

Dominikánské podzemní studium bylo přístupné nejen pro členy řádu, ale i pro jiné fideoly a v posledním předlistopadovém období i pro laiky. Přednášeli zde pedagogové starší generace, jejichž akademická kariéra nedobrovolně skončila v r. 1950, ale i ti, kteří získali potřebné vysokoškolské vzdělání v Polsku. Z iniciativ nejvyšších řádových představených a s příčinou pomocí tehdejšího

kardinála Wyszyńskiego byla k tomu určena jedna z polských papežských teologických fakult, která umožnila studium českým kandidátům.⁽¹⁾ A nejen to. Svou autoritou jim umožňovala i právo vyučovat, takže v roce 1990 mohly být zkoušky absolovány v rámci podzemního vzdělávání uznány státem jako platné.

Situace fideálních komunit v podzemí se poněkud lišila od těch neřeholních. Skupiny laiků, zčásti i duchovních, se nemohly opírat o autoritu kontinuálně působícího řádu nebo kongregace. O to obtížněji byly nuceny hledat v „podzemí“ své vlastní místo.

To není všechno

Nezasvěcený člověk může nabýt z médií dojem, že s výjimkou moravského společenství kolem tajně vysvěceného biskupa Felixe Marie Davidka a několika pražských osobností katolická církev dlelem vymírala, dlelem kolabovala. Je to pravda jen částečně. Tzv. skrytá církev byla souhrnem všech aktivit vyvíjených v rámci celé církve bez souhlasu a vědomí státních úřadů, od tajně svěcených biskupů přes kněze bez státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti i s ním, pokud pů-

hraničí. Třetím grémiem byla ilegální konference řeholních představených.

Nejširší dosah měl okruh Zvěřinův a Mádrův, a to ve dvou rovinách. Tou první byla morální a intelektuální podpora arcibiskupa Tomáška, jehož prostřednictvím se dalo ovlivňovat i některé diskutabilní kroky vatikánské diplomacie vůči komunistickému režimu. Tu druhou tvořilo široké spektrum skrytých aktivit. Oto Mádr se systematicky věnoval hlavně „tisíkovému apoštolátu“, proto vyučoval méně než Josef Zvěřina, který mezi tím se svými přednáškovými kursy sjezdil celou republiku.

Koncepcí rozvoje neoficiální církevní činnosti nebyla jednotná. Řeholní společenství i Mádrův a Zvěřinův okruh prosazovaly představy, podle nich se církev měla především zbavit izolace, do níž se dostala zčásti i vlastní vinou. Odríženost „podzemí“ a „nadzemí“ byla překonávána koordináčním úsilím grémií, o nichž již byla řeč. Někteří, např. T. Halík, zastávali názor, že je nutné zbavit se navíc izolace od intelektuálního života společ-

Biskupové F. Tomášek a Š. Trochta

Skutečnost, že Dvořákova skupina pracovala víceméně samostatně a ve skrytosti, se zároveň odrážela v celkovém pojetí duchovního působení. „Uvědomovali jsme si, že sít farní pastorační je podstatně narušená, a tak nemá smysl snažit se ji „vyspravovat“, natož zdvojit. Proto jsme usilovali nikoli o pastorační extenzivní, ale spíše intenzivní. Šlo o to mít kontakty třeba i minimálně, ale jít tam do hloubky.“⁽³⁾

V mnohem širším rozsahu ale stejné konspiračně pojatý způsob podzemní pastorační uplatňovala skupina Koinotés kolem tajně vysvěceného biskupa Felixe M. Davidka s centrem v Brně.⁽⁴⁾ Některé otázky vzrušující se nad touto mnohostranně nadanou osobností zůstávají dodnes nezdopovězeny (viz Perspektivy 9/1994). Davidkova skupina obsáhla svými aktivitami poměrně široký prostor. Po určitou dobu spolupracovala i se slovenským podzemím, vše v naprostém utajení a bez výrazné vnější komunikace, již se Daviděk z bezpečnostních důvodů vyhýbal. Pro senzacivní média i pro veřejnost naladěnou vůči církvi kriticky se Koinotés stala atraktivním tématem, ale i obětí četných zkreslení. Na důkladné historiografické zpracování této kapitoly českých církevních dějin si ještě počkáme.

Možnosti svěcení

Jaké tu byly v 70. a 80. letech možnosti tajného svěcení? Řeholní kandidáti se řídili směnicemi, které ohrdl kardinál Tomášek přímo od papeže. Svěcením byli na území Československa pověřeni dva tajní biskupové, slovenští jezuité Kurec a Dubovský, a tehdejší světitel biskup v Erfurtu Koch. V praxi se některá svěcení udílela i Polsku, a těm, kdo měli vycestovat, také v Rakousku a v SRN.

Dvořákova skupina měla vlastní kontakty na východoněmecké biskupy Aufderbecka a Meissnera.

Od roku 1967, kdy byl v poslušnosti Dubovského tajně konsekrován i Daviděk, existovala možnost získat svěcení i tímto způsobem, tzn. od Davidka nebo od biskupů svěcených v jeho linii.

Zkušenost skryté církve

Neúplnost načrtnutého obrazu je zřejmá. Nelze však opomenout ještě jeden podstatný moment. Za dob útlaku dokázal český katolicismus najít společný jazyk s jinými konfesemi a získal si respekt a sympatie lidí, kteří se nehlásí ke křesťanství. Měl odvahu formulovat způsob pastorační odpovídající potřebám doby. V podmínkách nové nabyté svobody se však nepodařilo zkušenosti z podzemí dostatečně využít a dále rozvíjet. Lze namítnout, že s novou dobou přišly i nové starosti a úkoly. To však není dostatečná omluva.

Postoj české katolické církve vůči větší nové společnosti má dnes povahu spíše obrannou než konstruktivní. Snad by se jí mohla stát otevřenost a vůle k dialogu s moderním člověkem, osvědčované kdysi v podzemí, jedním ze zdrojů nových sil.

Ondřej Liška

Josef Zvěřina, Doubravička, 50 let kněžství, 1987.

Snímek archiv

sobili nad možností vymezené režimem, až po život malých laických společenství.

Nahore a dole

Určit přesné hranice mezi „podzemím“ a „nadzemím“ je nadmíru obtížné. V podstatě to byla jedna a táž církev, jejíž zjevné i skryté působení se vzájemně prolínalo. Ilustrací budiž Oto Mádr, který jakožto neúnavný spiritus movens katolického samizdatu a zároveň zadaný „podzemní“ pedagog v oboru morální teologie od roku 1978 vedl tajný poradní orgán arcibiskupa Františka kardinála Tomáška. Zvěřinovým a Mádrovým přispěním mohla z někdejšího člena Mírového hnutí katolického duchovenstva vyrůst osobnost arcibiskupa, který svým pevným postojem symbolizoval duchovní odpor vůči komunistickému bezpráví.

Skryté aktivity církve nikdy netvořily monolitní celek. Přesto zde od začátku 80. let působila tři grémia, která svým způsobem koordinovala život církve u nás, tedy jejich oficiálních i neoficiálních struktur. Prostřednictvím kardinála Tomáška fungovalo spojení naší izolované církve s tou evropskou a samostatně s Římem. – První grémium tvořili duchovní, tj. představitelé diecézí, fideolů i duchovních hnutí (O. Mádr, J. Zvěřina, T. Halík, A. Opatrný, D. Duka, OP. I. Kubíček, OFM. H. Pítel, OPraem. M. Vik. B. Beneš, SDB. J. Vytema, V. Vacek a další).⁽²⁾ – Druhé grémium se skládalo z představitelů laiků okruhu pražského (V. Benda, K. Bendová, V. Frei, M. Freiová, M. Holuhová, R. Palouš...), brněnského (J. a M. Adámkovi, J. Razík, R. Malý...), a olomouckého (J. Vlček, J. Krumpálek...), s rozvinutými kontakty doma i v za-

MLADÍ DOMINIKÁNI SE V 60. LETECH SJÍZDĚLI NA CHLUMU SV. MĚŘÍ. NA SNÍMKU M. HABŮŠ A D. DUKA. Snímek archiv.

(1) Rozhovor s D. Dukou. Archiv autora.
(2) Informace o grémiích citovány z Duka. D.: Desetiletí. in: Salvé 1/1997, s. 13.
(3) Rozhovor s T. Halíkem. Archiv autora.
(4) Fiala, P., Hanuš, J.: Koinotés. Felix M. Daviděk a skrytá církev. Brno 1994.

KULTURA,
UMĚNÍ,
RECENZEBratři
Karamazovi

Když člověk uvažuje o Bratrech Karamazových, vytane mu na mysl, co říká Ortega y Gasset o ideálech: „Ideál je orgán života a jeho úkolem je dávat životu podněty. Život, stejně jako jezdec, potřebuje

ostruhu. Biologie se proto při svých rozbořech nikdy nemá omezovat na tělo a duši živého tvora, ale má k tomu přibírat i souhm jeho ideálů.“

Ideálem starého Karamazova v podání Martina Štěpánka je jíst, pít, veselit se, užívat si s ženami. Skeptik Ivan, kterého hraje Ivan Trojan, říká, že když není nekonečný Bůh, není tedy ani žádná etnost. Jestliže zničíme představu Boha, objeví se člověk-bůh. A pokud Bůh není, je vše dovoleno. Tragicky tím zmate sluhu levobočka Smerdjakova (v podání Jiřího Čapky). Dimitrij Jana Štasného, zmlatený vášněmi a pýchou, nakonec dospívá k touze po bytí a poznání, které prožívá vzkríslený člověk v něm. Je ochoten vzít na sebe svůj tragický úděl a věří, že se před ním otevírá cesta ke spáse.

Nejmladší a nejčistší z bratrů, mnich Aljoša, má v sobě cosi nesmírně ryzího a na rozdíl od starších bratrů má pokoru a není otrokem svých pudů. Snaží se dojít k sebezapření, hledá zkušenost účinné lásky. Jeho ideály jsou silnější než všechna pokušení, v jejichž spárech se zoufale zmlatí oba vášniví bratři. Oba dva vlastně touží po otcových penězích a skrytí si přejí smrt svého prostopášného táty.

Ivan, propagující ateismus, říká v rozhovoru Aljošovi: „Kristus byl Bůh, my bohové nejsme.“ V diskusi dospívají i k myšlence, že když není nesmrtelnost, není ani etnost a bez víry v nesmrtelnost vyhasne láska. Není snadné dospět ke svobodě ducha, unést svůj mnohdy trpký a těžký úděl, očistit srdce. Lidstvo se rozpadá na jednotlivce, hromadí majetek, vše je dovoleno. To bratři silně cítí a neustále o tom přemýšlejí a diskutují. Ivan svým způsobem akceptuje Boha, ale odmítá svět, vrať Bohu vstupenku. Na druhé straně si existenci Boha není jistý.

Svár dobra a zla prožívají oba starší bratři i ve vztahu k ženám. Obě, Grušenka Lucie Juříčkové i Kateřina Simony Poslerové, těžce zvládají své touhy, Grušenka rozmařilost, choutky, potřebu zahrávat si s muži a využívat je, ale i muže mučit, ponižovat, ovládat, mstít se. Kateřina se sice chce ožbovat, ale také si pohrává a i když je v ní určitá dávka ušlechtilosti, dovede být i neschůvavá a tvrdá, obě jsou sadistky i masochistky zároveň. I když každá v jiném balení. I sebetřpyč může být z pýchy a jisté lidské pokřivenosti. Složitě postavy Dostojevského si uchovávají své napětí i svou tajemnost a skrytost pohnutek. Krutost

nakonec není cizí ani jedné z nich. Ostatně ze začarovaného kruhu pýchy a nemilosrdnosti se podařilo vykročit nakonec jen mnišchovi Aljošovi a knězi Zosimovi v podání Ilji Racka. Tento duchovní ve vysokém věku také kdysi prošel nástrahami a pochybeními na cestách dobra a zla. Vykročil z bludného kruhu směrem k duchovnímu poslání.

Inscenace má svůj řád, přehlednou stavbu. Provedení je poměrně civilní, ale v určitých vypjatých scénách jsou účinkující Karamazovi – ale i obě ženy – plní strhujícího citu a opravdového zoufalství. Tato ústřední pětice se ocitá v extrémních osobnostních, citových, morálních podmínkách. Žhavé magma viny, hříchu, hledání tady tryská a nenechá diváka lhostejným. Herci vinohradské scény prorokou vizi Dostojevského dobře vystihují a snaží se ji signalizovat dnešnímu publiku.

Olga Nytrová
F. M. Dostojevskij: BRATŘI KARAMAZOVI. Překlad: Prokop Voskovec. Dramatizace a režie: Zdeněk Kaloc; scéna a kostýmy: Jana Zbořilová j. h.; hudba: Zdeněk Pololáník; choreografie: Jan Klár j. h.; dramaturgie: Jolana Součková. Divadlo Na Vinohradech v Praze.

Snímek Martin Poš

MALÝ
PŘEVODCE PO
KŘESŤANSKÉIKONOGRAFII
KOBYLKY
A ŠTÍŘI

Kobylky pro svoji schopnost zničit úrodu představovaly a dodnes na mnoha místech představují vážné nebezpečí. V Druhé knize Mojžíšově (10, 12 ad.) se o nich hovoří jako o jedné z ran, které postihly Egypt. Naproti tomu pozitivní význam má kobylka v knize Přísloví (30, 24–27), kde jsou kobylky počítány mezi „znamenné mudrce“, když je chválen jejich smysl pro soudržnost a organizovanost v boji i bez krále. Kobylky jako atribut doprovázejí proroka Nahuma, protože ve své průročné vizi (Na 3, 15–17) k nim přirovnával nepřátele Božího lidu: „Byl vás bylo spousta jako hroudek, byl vás bylo spousta jako kobylky... hroudek se vykulí a odlétnou. Tvoji strážci jsou jak kobylky, tvoji úředníci jak hejna sarančat: v zimním čase zalezou do skvrin zidek, ale jak vysvitne slunce, ulétnou a nevíš, kam se poděly.“

V knize Zjevení (9, 9–11) mají kobylky, které se zjevily po zatroubení pátého anděla, charakter hrůzných monster. Pod vedením svého krále Abbadona–Hubitele se z dýmu vyrojily na zem, „byla jim dána moc, jakou mají pozemní škorpioni“ a měly škodit lidem, kteří nemají znamení Boží pečeti na čele. Přirovnání ke škorpionům vycházelo také z jejich popisu v knize Zjevení (9, 9–11), neboť přý hubily lidi hodnotím. Vypadaly jako „vzbrojená válečná jízda; na hlavách měly něco jako zlaté věnce, tvář měly jako lidi, hřívu jako vlasy žen, ale zuby měly jako lvi. Měly jakoby železné pancíře a jejich křídla hřmívala, jako když množství spřežení se řítí do boje“. V takovéto hrůzně podobě nalezneme kobylky například na dřevěné zrcadlovce z cyklu Apokalypsa A. Dürera, kterou vytvořil v roce 1498.

V Moraliích sv. Řehoře Velikého kobylky symbolizují lidi obrácené ke křesťanství, kteří pak pomáhají člověku v boji proti silám zla. Štír (škorpion) patří k tvorům spojovaným s podsvětím říší a peklem. Podobně jako u kobylky, tak také u štíra se setkáváme vedle negativní symboliky i se symbolikou pozitivní, neboť ho bohyně Země (Terra) vyslala z podzemí na obranu tvorstva. Uštknul lovec Orióna, který chtěl vyhubit všechna zvířata. Za průvodce bohyně Terry považuje škorpiona Valeriano (XVI, De Scorpio, Terra).

Ve Starém zákoně má štír pouze negativní vlastnosti. Podle Ezechiela (2,6) štír představuje lidi, kteří se vzpouzí Božímu slovu. V Novém zákoně (Lk 10, 19) štír přímo zobrazuje démonické síly, proto má sedmdesát učedníků Kristových moc „šlapat po hadech a štírech a po veškeré síle nepříteli“. Obecně štír symbolizuje zradu, závist a přetvářku. Ve středověku se stává atributem židovského národa a bývá zobrazován na straně Kristových nepřátel při ukřizování či jako „průvodce“ synagogy. Někdy také poukazuje na heretiky. Štír je jedním ze znamení zvěrokruhu (říjen). V renesanční a barokní ikonografii je atributem ženské lživosti, ale i Afriky a Logiky.

Jan Royt

Pohřbený mýtus?

John CARROLL: Humanismus – Zánik západní kultury (CDK Brno, 1996)

„Sešli jsme se zde, abychom pohřbili mýtus, který zklamal,“ píše hned úvodem své knihy australský sociolog John Carroll, který nechce nechat nikoho dlouho na pochybách. „Cílem humanismu bylo potopit poklady obtěžkanou galeonu západní kultury. Nejenom to, humanismus se pokusil nahradit Boha člověkem, z něhož hodlal učinit střed vesmíru.“ Tolik úvodní akord obžaloby, kterou chce autor na následujících stranách rozvést a hlavně dokázat. Jeho „obžalovací spis“ s příznačným názvem *Humanismus – Zánik západní kultury* bude však pro některé čtenáře příliš silný tahák, který možná ani nedokouří. Pro jiné bude zase vítaným potvrzením jejich názoru na moderní společnost, která se dostala do jakési slepé uličky a měla by se vrátit o pár kroků zpět.

Jednu věc nelze Johnu Carrollovi rozhodně upřít: je velmi sugestivním vypravěčem, který méně ostražitě čtenáře poměrně snadno ovládne a postaví si je na svoji stranu hřídky. Imponuje značným přehledem, který mu dovoluje bravurně listovat dějinami lidské kultury a myšlení, nacházet zajímavé souvislosti a posléze „důkazy“ pro své tvrzení. Složitě vývojové etapy západní kultury dokáže Carroll postihnout na několika vybraných obrazech a osobnostech. Jeho úsudky přitom nejsou nikterak hloupé a často se pro mnohé pohybují na oněch těžko rozlišitelných hranicích seriózních výkladů. Zvláštní pozornost si zaslouží brilantně (byť trochu účelově) podané komentáře vynikajících malířských děl – např. Velázquezových či Vermeerových. Svoji vitálností, pronikavostí a živostí musí

upoutat víc než Pi-janovy výklady ve známých Dějinách umění. Přesto by pozornému čtenáři asi nemělo ujít, jak moc je Carroll v zajetí svého předsevzetí: hlt humanismus po hlavě vším, co je po ruce. Ne, že by humanistické koncepce samy nenabízely dost kladek k vlastnímu ztrestání. Autorova horlivost pro věc je však až příliš zjevná. Předpoklad je z knihy cítit na každém kroku a nakonec zákonitě způsobí i závažná zkreslení a zjednodušení. Pro Darwin má např. autor přichystanou ponornou roli „vědeckého aktivistického smrti“, který šíří jenom zlo, strach a úcitu. Ani se nenamáhá rozlišovat mezi Darwinem a vulgárními popularizátory jeho názorů. Podle zásady „chycenému zloději se přisílí všechno“, je Darwin vykreslen coby posel temnoty a hrobník západní kultury.

Některá další místa pak už jenom ohromí, pokud se domyslí do důsledků – jako např. povzdech nad emancipací a zákonitým rozvojem historických či biologických věd. Po přičtení Carrollova „Humanismu“ máme zkrátka neodbytný pocit, že vás chce autor přesvědčit o tom, jak veselé by se dnes lidstvu žilo, kdyby se na své cestě nepotkalo s humanismem. A tak zůstává jen otázka: Mohlo se opravdu reálně vydat jinou lepší cestou? Anebo jinak: má vůbec smysl nadávat zpětně na pubertu svých dětí?

Jan Paulas

Nenápadné zázraky

Harold S. KUSHNER: Když se zlé věci stávají dobrým lidem, Portál, 1996.

Zlé věci v našem životě v zásadě nemáme rádi. Přesto se na nás čas od času přelévají jak smůla na paty a s nimi i kolotoč všetečných otázek. Proč jsou na světě nemoci a jiná neštěstí, za které nikdo nemůže? Za co mě Bůh trestá? Proč zrovna já a ne někdo jiný, horší? Američan Harold Kushner byl na začátku osmdesátých let ohyčejným židovským rabinem, kterých běhá po New Yorku desítky. Kolotoč jeho běžných starostí přerušila jednoho dne zpráva jako nečekaná rána pěstí. Rabinův syn byl podle lékařů odsouzen k neobvykle rychlému smrti, spojenému s neodvratnou smrtí na začátku puberty.

Kniha, kterou Kushner o něco později o celé události napsal, není svědectvím o zázračném Božím zásahu, jež způsobí náhle uzdravení rabinova syna. Je záznamem mnohem nenápadnějších zázraků, které následovaly po synově smrti. Jako každý věřící člověk, kladl si on po synově smrti nepřijemnou a neodbytnou otázku: Proč se zlé věci stávají lidem, kteří žijí podle svého nejlepšího svě-

domí? Kde se stala chyba? Kushner „po židovsku“ upírá pozornost spíše než k rozsáhlým teoriím o Božím plánu s námi ke konkrétním osudům každého člověka. Může Bůh zničit mladý život jen proto, aby zničil chování jeho rodičů nebo jeho blízkých? Rabinova odpověď je záporná – Bůh nechce smrt žádného člověka. Na počátku stvoření stanovil řád věcí, který si skrze své biologické i fyzikální zákonitosti nevybírá oběti nemocí, nehod i jiných neštěstí podle společenského zehřívání či stupně zbožnosti.

Věřícím lidem však podle Kushnera dává Bůh do ruky nenápadnou zbraň. „Nikdo nám neslibuje život bez bolesti a zklamání. To nejceněnější, co nám bylo Bohem slíbeno, je, že nebudeme v naší bolesti sami,“ píše Kushner a vypráví o tom, jak mu prožít Boží blízkost v těch nejtěžších okamžicích umožnila jít dál. „Zlé věci v našem životě nemají žádný smysl samy o sobě. Pouze my sami jim jistý smysl můžeme dát.“ Brzy po svém americkém vydání v roce 1981 se Kushnerovo svědectví o nenápadné síle lidské naděje stalo bestsellerem a více než rok se drželo na seznamu nejprodávanejších amerických knih. Kniha byla přeložena do deseti jazyků a v Holandsku byla dvakrát po sobě vyhlášena nejlepší nebeletristickou knihou roku.

Josef Pazderka

DOBELHAT SE NA MOST MEZI NEBEM A ZEMÍ

(Rozhovor s Gertrudou Gruberovou-Goepfertovou)

Sama sebe nazývá „pocestným hledajícím rajský domov“. V roce 1948 odjela na prázdninovou stáž do Švýcarska, do Čech se už nevrátila. Po dlouhém putování se s rodinou usadila v Bavorsku, které pak křížem krážem prochodila a projezdila. Na její plnohodnotný literární a výtvarný návrat do rodné vlasti se netrpělivě čeká. Letos má vyjít její sbírka poezie *Ohňostroj marnosti* v nakladatelství Arca Jimfa a na přístří rok se připravuje výstava v Havlíčkově Brodě.

Nejprve se zeptám, co pro vás znamená slovo, jazyk?

Slovo – výhonek věčnosti (slyšíte ten protimluv? výhonek hynoucí, věčnost věčná, nadčasová), nemám pro určené slova slov. Platí a trvá, nepomíjí. Je na dně jsoucna, to nejta- jemnější v nás. Určuje a zavazuje. Je hybnou silou. Staví modlitbu. Náš život jsou přece naše myšlenky: tvoří je slova!

Prošla jste různými životními soutěskami, kdy také rodný jazyk byl vystaven zkouškám. Například váš přítel Jan Čep přestal v exilu psát prózu, mj. proto, že ztratil živý kontakt s rodnou zemí. Jak to bylo u vás?

I já jsem přestala v exilu psát prózu. Po odchodu z Prahy do Švýcarska a odtamtud do Paříže se měnilo mé užívání rodné řeči (zakrňovala?). Pro řešení rozumem ovládané francouzské skutečnosti s vyříbeným životním slohem není vhodná lyricky poddajná, vtipnosti otevřená, zdvořilými hýčká česká – se slovesy schopnými nespočetných odstínů. Její korunní vlastnosti se nekryjí s francouzskými jevy. Myslíte, že by se dalo „přeložit“ uvátí oslovení, jímž Francouzi doprovázejí podání ruky: „Bonjour, comment vas-tu?“ prostě „Dobrý den, jak se máš?“ U nás tak začíná každodenní setkání, a proto zní překlad (doslovný) strojeně, nemá samostatného ducha ustálené zvyklosti... Moji francouzskou zkušenost tehdy zradily nejpřile- havější suché věty dvou „komedií“: Sartrovy *Huit clos* a Moliérova *Lakomce*, kupodivu – čítala jsem se jimi v divadle „věčně osvícena“.

Když jsme se po letech přestěhovali z Paříže do Mnichova, tehdy jsem si uvědomila obrysy své národnosti – s odstupem k vlasti jsem svou svébytnost snadněji rozeznávala a najednou mi čeština zase začala sloužit, psala jsem verše. Nastala krásná doba spolupráce s Petrem Denem, vlastním jménem Ladislavem Radinským z New Yorku, který redigoval exilový časopis *Perspektivy* – *Proměny*, korespondenční přátelství s Miladou Součkovou. Tehdy jsem byla vlastně domovu nejbližší. Navrátilo však toto obnovené spojení nevystačilo, rozumíte? Vy putujete po světě cestami na Vysočině, rokoujete se strýci a tetkami, vidíte slizky a svízel, prohlížíte kostelíky, tam pociťte vaše sdělení, lidé a místo je ve vás rozkřesávají a rozdmýchávají, budí nová slova, zpestřují vaše vnímání a oživují řeč. Já jdu jinudy a moje česká řeč se už nerozrůstá.

Jste malířkou a také básnířkou, prozaičkou. Co je u vás určující při rozhodování mezi volbou psaného slova či kresby?

Za malířku jsem se považovala bezmála „od malíčka“ – ještě než jsem začala chodit do školy, nakreslila jsem si do malého bločku, který mi rodiče darovali, barevnými tužkami „dětskou knihu“ o životě tatínka zajíce (který chodí do kanceláře ve sklárně), maminky ve verky a dvou dětí veverčat. Je to výtvar k po- pukání: před bytem těchto zvířátek stojí kle- padlo na koberec a tři velké stromy; pod nimi je veverka do jeskyně a v té mají zvířátka měst- ský byt... Později si mého malířského nadání všiml ve škole i na gymnáziu – ale i schop- nosti jazykových. Abych to zkrátila. Doma, v Čechách a na Moravě (žítí jsem v Hudecově u Teplic-Šanova, v Praze, tatínek byl dispo- nentem u Harrachů v obchodě na Národní třídě, a v Kyjově, kde byl správcem sklárny) byla pro mne literatura přednostním prostřed- kem vyjádření (i obrázky tam vzniklé měly vyprávěcí obsah, občas četbou inspirované), vizuálně. Nakrátko mi srostlo slovo s obrazem ve sbírce veršů *Ohňostroj marnosti* (vyšla v exilu r. 1975), kterou jsem si ilustrovala ilus- trovala. A poji se dosud v mých vyprávěních

o vesnicích v Bavorsku: popisují svou ná- vstěvu kresbou i slovem. Články vycházejí už léta letoucí ve zdejších novinách přibližně jed- nou za měsíc.

Publikovala jste v časopise *Jitro*, přispí- vala jste do *Zahradnickova Akordu*, jezdila jste do Tasova za Jakubem Demlem a M. R. Junovou, přátelsky jste se stýkala s celou řadou osobností české literatury. Co si z té doby ráda připomínáte, ke kterým lidem se ve vzpomínkách nejraději vracíte?

Začínala jsem „uveřejňovat“ už jako ško- lačka v dětské příloze Národní politiky (čítba mých rodičů); následovaly podobné příležitost- nité čtenářskosti, až v květně po první oprav- dovou prózu *Trh* v Kyjově, kvůli níž tehdejší pan redaktor Antonín Rejábek dal rozházet sazbu čísla (příspěvek přišel po uzavření) *Stu- dentského časopisu*. Na tyto úspěšné rozběhy a spousty přátel jimi získaných ráda vzpomí- nám. Také na akademické týdny dominikána Metoděje Habáně v Kokorách, kde jsem po- znala svého budoucího manžela dr. Leo Grube- ra, a na Svatém Kopečku u Olomouce, kde se studenti za války s přednášejícími setkávali.

Gertruda G.G. (vpravo) s dcerou.

Snímek archiv.

Namátkou jmenuji: s Jakubem Demlem, s Ol- dřichem Králíkem, znalcem Běziny, s Alber- tem Vysokým, znalcem Máchy, s P. Silve- rem Braitem, s Klementem Bochořákem, Vla- dimírem Vokolmem...

V Kyjově jsem měla skupinu kamarádů. Jezdili jsme v neděli na výlety do okolních vesnic, šli na Svatého Klimenta, do Stříle- ke; své malířské náčiny jsem nosila v sotiřku místo vína. Mezi těmito staršími spolužáky byl Jiří Skalička, Mirek Skála a Vlastimil Pau- tuček; s básníky Hirsalem a Fikarem jsme si psali – pro rozličné přesvědčení se naše cesty rozdělily. Nové svazky vznikly na UMPRUM, kam jsem se po válce, už vdaná, mohla dát zaplat. Nejdřív k Tichému, pak k Strnadlovi – zhylo přátelství se Zbyňkem Sekalem, se Stanislavem Kolíbalem a Jiřím Šindlerem, roz- uměla jsem si s Alenou Málkovou a Arno- stem Karáskem, tragicky zemřelým.

Čím vám jsou Čechy dny? Sledujete třeba pravidelně naše kulturní dění?

Stále je Morava (a Čechy s ní!) má rodná zem, která mě spoluvytvářela. Podoba Slo- váčka z mého mládí by byla bývala pravdě- podobně mou (vytvořenou) výtvarnou inspi- rací. A dědův (z mamčininy strany) statek v Kunemilí, kam jsme jezdili na prázdniny, byl skutečně „zemský ráj to na pohled“. Do- sud jím jiná místa poměruji, s ním srovnávám:

většinou mi nesahají po paty. Postaven na kopci s výhledem do kraje, vévodil. Sestaven velkoryse s přilehlými třemi zahradami kolem čtvercovitého dvora s dvěma lipami uprostřed, s makovým lánem a jeřábem za humny, ob- klopen vlastními polnostmi, s rybníčkem čer- nohladinovým, olšemi obtočeným, v němž děda pěstoval kapry a my pozorovali pulce, se studánkou pomněnkami obrostlou, s jeřá- bem na rohu palouku, na němž sedaly kvěťaly, s šípovou růží u hraničního kamene, s hrad- bou dubů a hájem bříz, s jahodami před vě- línem a malinami u plotu, se šivákem kolem vlastního potůčku, který půlil ovocný sad, kde padala sláďata, s lískami, pod nimiž rostly jedlé modráky, se zaháňkou pro prasata a hra- nicemi otypek (dříví z vlastního lesa), s ruz- ným ovzduším na půdách, na seníku, ve stáji, v konině, na špýcharě, pod kůlnami a v sýp- kách, s klenutým chlévem, z něhož vylétaly vlaštovky (vidíte, nemohu se zarazit, mám látku na knihu!), byl pravdivým vzorem sou- kromého království, které člověku stačí a od- kud se cestovat nechce. Smečka šilenců za desetiletí komunistické hrůzovlády se zaslou- žila o jeho ničení. Praze, nedostupnému městu, zůstává tady důlna vyprávění o do- mech z mládí.

Kulturní dění v Čechách a na Moravě sleduji z dálky a vždy jsem podle možnosti sledovala. Se zpožděním čtu *LiN*, *Proglas*, nedůkladně Mádrovy Teologické texty, sem tam novou knížku. Vybrala jsem si pár zajímavých autorů, které vyhledávám. Výtvarnictví se z dálky sle- duje nesnadno (jakási bláhová snaha o „světo- vost“ mě ruší), divadlo ještě hůř.

Často procházíte bavorskou krajinou. Svě domy zaznamenáváte nejen v člancích, ale i kresbami. Všimáte si nejen krajinných panoramat a výhledů, ale i detailů (archi- tektonických prvků, polních křížů atd.) a li- di. Jaké tedy je Bavorsko a jací jsou jeho obyvatelé? Dal by se popis rozdílnosti mezi Čechy a Bavoráky?

Rozdíl mezi Čechy a Bavoráky? Napadá mě přiměřenost, jednoduchost velkorysá až tvrdá proti české hravosti, měkkosti, šprýma- ství málem vrozenému. Jako jsou jejich kra- jiny: vysoké strmé hory v Bavorsku, z dálky jasně hraniční ultramarinové plochy, u nás pak oblé pahorkatiny, zvlněná krajina, modravé ohory v dávných. Ale to jsou povšečnosti, které zavádějí a mohou být i falešně chápány, jakmile je chcete uplatnit pro jednotlivce.

Když před lety nastala obava z východního ohrožení, radil mi s účastí bavorský přítel, abychom se připravili na další útek. „A vy?“ ptala jsem se. „Bavorsko neopouštíme, pro Bavorsko umíráme.“ odpověděl. Tak by tady odpověděli mnozí. Z této věrnosti dosud vy- růstá a přetrvává svéráznost; z ní čerpala úplně jiná podoba česká a moravská, na níž se pa- matuji. Dnes nemohu domácí stav posuzovat – snad se nemění náš národ na stádo světových spotřebitelů bez vlastní tváře a nezakořeně- ných poletušek. Povzbudila mě čtení z deníku Břetislava Ryehlika v *LiN*, svědčící o živo- todné a životopláně pospolitosti: NEHYNE NÁROD... zadoufala jsem.

Sama na sobě od r. 1952 zakoušíte česko- německé usmířování. Jak celý ten problém vnímáte z vašeho dnešního rosenheimského domova?

Na sobě česko-německé smířování neza- kouším, pouze o něm čtu, zřídka slyším. V Německu, ve velkém státě z rozličných zemí, kde teď všeobecně převládají starosti hospodářské, nemá bezpochyby celonárodní ohlas jako u nás – dotýká se Němců ze Sudet, vysídlených roztroušených všude. Když se však politikům podařilo sblížení, které vyvrcholilo vázným a spíš pokorným projevem Romana Herzoga a duchaplnou řečí Václava Havla, vyjasnilo se veřejně. Záleží teď na tom, jak se zachovají oběma národům – snad se teprve mladší generace, už nesvedené nacio- nalistickými nenávisťmi a nezatřesené vinou, opravdu umoudří a dorozumí. Myslím, že pro brzký smír schází v Německu sice vyslovené, ale málo rozlišené mínění, že pohromy začaly Hitlerovou vládou, nacistickými zločiny (které umožnily expanzi Východu), že vysíd- lení Němců z pohraničí byla následná inst- a odplata (sice pochopitelná, ale neobhajit- elná). U nás často chybí vědomí, že lidé, kte- rým bylo ublíženo, kteří byli z domova vy- hnaní (mnozí bez osobního zavinění – viz sedláckou usídlost, půdu, to je rána smrtelná!), sice zapomínají na křivdu a jen výjimečně dovedou odpouštět – chytří alespoň nápravu. Známe Němce, spisovatelku a teologa, kteří na- vštěvují, zvou a obdarovávají rodiny, které ob- sadily domy jejich rodičů. Jsou jim nezištně vděční za to, že zachovávali, co oni dosud mají rádi, ale neřadí už vlastní!

Gertruda G.G.

Simone Weilová si na přelomu 30. a 40. let poznamenala: „Museli jsme nahradit zločiny a stát se tak prokletými, že jsme ztratili všechnu poezii vesmíru.“ Zdá se vám dnešní svět tak nemocný a tak rozbitý, že v něm není kousek poezie, světla?

Weilová byla po více toužící mučednice, která se sama umučila. Poezie vesmíru z lásky stvořeného trvá, je na každém z nás objevovat ji. Je dnešní svět nemocnější nebo rozbitější, než byl svět v minulosti?

Nás oslabuje rozpad společenství, obci – je- dince na sebe odkázaný strádá v osamění; ne- věrnosti, doprovázené morálním rozkladem. Až neunesitelně nás zatěžují komunikační prostředky. Dozvídáme se o bédách v celém světě (dřív se člověk dozvěděl pouze o zlu a spoušti kolien, sebe), náš strach umocňuje technický, vědecký pokrok, „vyspělý“ tak, že lidstvo je schopno sebezníčení, sebevylaze- ní. Toť (povrchní) zjištění neutěšeného stavu, avšak: zlatou nití děje nejsou okolnosti, nýbrž postoj a chování jedince.

Je možné ještě dnes umělecky promlou- vat o duchovním rozměru života uprostřed záplavy masové kultury, sebestředných kreací a umělého určeného především sobě (jak říkal Zrzavý: umění pro umění)?

Časové povely sice (do jisté míry) usměr- ňují způsob uměleckého vyjádření (nemů- žeme se jim zcela vysmeknout, abychom ne- byli věřejší), ale právě jen ti, kteří je překo- nají a nepodlehnu, o duchovním rozměru svého života zasvědčí, podnětem svého boha- tého nitra se řídí, jen ti vytvoří platné umě- lecké dílo. Proč ne i dnes, i zitra?

Kdesi jste napsala: „Potřeba posily a útě- chy není výjimečný stav, nýbrž následek každodenního zápasu.“ Kde berete posilu a útěchu k překonávání nesnadnosti, ke každodennímu rannímu vstávání?

Pokouším se dojít nebo alespoň se dobelhat na most mezi nebem a zemí – zachovat si radost, nezůstávat dlužna obdivu a vděčnosti. Pomyslet po ránu: Bože, Tebe chválíme, Tebe velebíme, Tobě se klaníme. I já znám nemálo opuštěných a temných hodin – dokud je láska vzpruhou, zaplaší je.

Připravil Miloš Doležal

GERTRUDA GRUBEROVÁ-GOEPFER- TOVÁ – výtvarnice, básnířka a prozaička, na- rozená 16. 4. 1924 v Jančtině u Jihlavy. Po maturitě a totálním nasazení ve sklárně stu- dovala UMPRUM v Praze (1945–49). Za ná- vrhy na zápalkové krabičky dostala cenu mi- nisterstva průmyslu a v r. 1949 práždninové stipendium na litografickou práci v tiskárně Orell-Füssli v Curychu. Odtud přešla do Pa- říže na École Supérieure des Beaux Arts, do ateliéru francouzského malíře M. Brianchona. V roce 1952 se stěhuje se svým manželem dr. Leo Gruberem, přítelem J. Čepa a J. Zahrad- níčka, později pracovníkem Rudia Svobodná Evropa, do Mnichova. Přispívala do brněn- ského *Rozkvetu*, *Studentského časopisu*, *Jitra*, *Rádu*, *Akordu*. Její básně, články a kresby jsou roztroušeny po exilových časopisech a re- vuích. První výstavu uskutečnila ve Velkém Meziříčí v r. 1942. Vystavovala ve Francii a Německu, vytvořila oltářní obraz pro evan- gelický kostel v Oberau, je zastoupena ve stát- ních i soukromých sbírkách. V šedesátých le- tech spolupracovala s Finskou Křesťanskou akademií, kde vydala básnickou sbírku *Hejno stehlika* (1966), papírový vánoční bedlím a navrhovala obálky knih. V r. 1975 vydala druhou básnickou sbírku *Ohňostroj marnosti*. Od r. 1975 vznikala rozsáhlá kniha *Oberbaye- rische Dorfkiezblätter*, cestopisné čtení a kresby z Bavorska. Žije trvale v Německu.

Ars moriendi – umění umírat

Nikdo asi nebude zpochybňovat právo na důstojnou smrt jako jeden ze základních etických principů. V denní praxi je však mnohým lidem toto právo upíráno velmi často. Děje se tak v nemocnicích i v terénu. Jistě ne všude, ale mnohde ano. Nelze mluvit o klidném a důstojném umírání, nejsou-li respektovány a co nejlépe uspokojeny všechny čtyři okruhy potřeb nemocného: potřeby biologické, psychologické, sociální i spirituální. Za každou úvahou či žádostí o eutanazii je vždycky možné vystopovat nějakou chybu jak přímou, tak nepřímou. Něco se prostě nepodařilo zvládnout. Jednou to byla fyzická bolest, jindy špatné chování okolí včetně nejbližších členů rodiny, ale mohou to být i pochybnosti o smyslu života apod. O eutanazii se obecně hmotně mluví, ale méně se už přemýšlí, proč vůbec něco takového někdo napadne.

My, kdo pracujeme v Hospici Anežky České, se domníváme, že řešení není uzákonění eutanazie, ale uspokojení pacientových potřeb. Odtud myšlenka hospice, která vychází ze úcty k člověku jako jedinečné a neopakovatelné bytosti a kterou se snažíme šířit i mimo toto zařízení.

Hospice nemocnému zaručuje tři nesmírně důležité věci: (a) že nebude upřít nesnesitelnou bolest, (b) že bude za všech okolností respektována jeho lidská důstojnost a (c) že nezůstane v posledních chvílích osamocen.

Není tak důležité, zda je hospicová péče poskytována v lůžkovém zařízení nebo formou domácí péče. To záleží na okolnostech. Důležitá je ochrana života a jeho opatování a respektování až do posledního vydechnutí,

do přirozeného konce. V hospici umírají nejen staří. Nedávno u nás zemřela na zhubný nádor 24letá dívka a dva dny poté 35letý otec tří malých dětí. Všem, kdo měří hodnotu života jeho délkou, dali oba důkladnou lekci.

Bohužel, ne každý umírá tak svatě a krásně jako tito dva mladí lidé. Je velký rozdíl už v tom, co si kdo představuje pod pojmem „život“. Také se říká: jaký život, takové umírání. Něco na tom je. Bohužel, mnoho lidí si pod pojmem „život“ představuje především konzum; co nejvíce si užít, urvat co se dá. Není vzácností, že se takový člověk začne ptát teprve na smrtelné posteli, proč vlastně na tom světě byl. Bohu díky aspoň za to. Horší je, když ho to ani v této chvíli nezajímá.

Většina našich současníků vyrostla v době totalit a byla vychovávána v duchu materialismu a ateismu. Nebyli vedeni k odpovědnosti za svůj život, za jeho naplnění či nenaplnění, za své osobní životní poslání. Nikdo je nenaučil chápat život jako jedinečnou příležitost, natož aby byli schopni chápat i nemoc jako příležitost k osobnímu růstu a zrání. Generace našich babiček a prababiček na tom byla líp. Naši předkové měli úctu k životu v krvi, protože se k tomu sami život vychoval. Od dětství byli svědky porodů zdravých, ale i nemocných či dokonce mrtvých sourozenců, epidemie kosily život ve velkém a málokdo umíral jinde než doma. To všechno bylo po generace školou života.

I dnes býváme v hospici svědky toho, že umírající je v posledních dnech či hodinách schopna velkých činů, které nezvládla za dlouhá léta předtím: usmíří se s členy své ro-

diny, odpustí, odpustí křivdy, upřímně poděkuje. To jsou velké věci, někdy i nečekané zázraky. K tomu člověk nepotřebuje být zdatný, zdravý, urostlý, dokonce už ani nemusí být schopný udržet moč a stolici. Co k tomu ale nezbytně potřebuje, je čas. Ten musí uzrát. Nelze jej uspěchat. Nikdo nemá právo druhého o tento vzácný čas připravovat. Za falešným milosrdenstvím, které se vydává za pohutku tzv. zkrácení nesmyslného utrpení, vězí vlastně ďábelská rafinovanost. Je tragické, že jí často naletí právě ti, do jejichž rukou se nemocný s důvěrou svěruje, totiž lékaři. Dělati velkou chybu např. tím, že v rámci léčby bolestí otupí mysl člověka víc, než je nutné. Děje se to běžně a je to prakticky nepostizitelné.

Někdy je těžké vysvětlit dnešnímu člověku, že život má smysl i v té nejtežší situaci. Jak tak chápe, že život se postupně skládá jako mozaika z jednotlivých neopakovatelných přítomných okamžiků, které je záhodno nikoli promítnout, ale užitočně zaplnit. Protože však vyrostl v prostředí preferujícím hodnoty materiální, je schopen chápat nanejvýš jeho hodnoty tvůrčí. A jsme u toho. Dokud mohl pracovat, budovat, tvořit, měl život cenu. Nyní už jen leží a přidělvá práci druhým a jeho život pozbyl ceny. Už z něj nic neokouká. V domově důchodců, nejlépe skrytém někde za dvorými horami, se to schová; na nepřijemné věci, které jsou s tím spojeny, se zapomene. Sejde z očí, sejde z mysli, ale hlavně – snáze se tím umlčí svědomí, které dovede být nepřijemně vtíravé. Není divu, že to mnoha lidem připadá normální, když jim nikdo nikdy neřekl nic o tom, že existují i jiné hodnoty

než ty materiální i než ty tvůrčí. Nikdo jim neřekl, že život je možno naplnit třeba taky láskou. A kdyby jim to chtěl říci, možná, že by riskoval nepochopení. Pojem „lásky“ je často zaměňován se vším možným i nemožným. Nedivme se tedy, že lidé, kteří o těchto věcech nikdy neuvažovali, zařadí bez skupulí ochotného do kategorie lidí, jimž by měl zákon umožnit eutanazii. Že takový pacient může žít mnohem bohatším a plnějším životem než některý tzv. zdravý, je ani nenapadne.

Nevím to ale zcela čem. Nedávno jsem o těchto věcech mluvila s medikem druhého ročníku. V rámci výuky lékařské etiky jsme si promítali videokazetu o hospici. Následovala živá debata a spousta otázek. V každém kroužku se našel někdo, kdo se zeptal, co jsou vlastně ty spirituální potřeby pacienta. Brzy jsme se dostali k jedinečnosti každého z nás, k neopakovatelnosti přítomného okamžiku, k odpovědnosti za vlastní život i k bilancování na jeho konci. Bylo zřejmé, že naprostá většina o těchto věcech slyšela poprvé v životě. Také bylo jasné, že aspoň někteří z nich jsou ochotni o tom přemýšlet dál. Opisovali si doporučenou literaturu, někteří si na místě domlouvali stážování v hospici.

Denně se setkáváme s faktem, že nejhroším dědicím totalitního režimu u nás je mravní a duchovní bída. Jediné východisko vidím v systematické výchově nejen mediců či zdravotníků, ale celé společnosti. Dokud se každý člověk nezamyslí nad smyslem života – toho svého!! – nemůže ho mít v patřičné úctě. A nemá-li člověk v úctě svůj vlastní život, jak má mít v úctě životy druhých? Životy nevyčísitelně nemocných nebo dokonce nenarozených?

Marie Svatošová

Ecce homo – Sdružení pro podporu domácí péče a hospicového hnutí

Žijeme jakoby v době Ducha a „spiritualita“ dnes prožívá vysokou konjunkturu, mnohem větší než „náboženství“. Často se mluví o tom, že člověk potřebuje něco víc než chléb a práci.

Lidstvo volá po jednotě a míru, a přece se zdá, že se víc a víc rozpadá. Hovoří se o globalizaci a lokalizaci. Nejsou-li všechny náznaky klamně, probíhá globalizace stále více v rovině civilizačně-technických procesů, ve světě věd, sdělovacích prostředků, dopravních spojení, tedy v materiálním světě. Jakou úlohu přitom ještě hrají duchovní tendence? Jak dalece v těchto procesech ještě působí náboženství, tradiční „ducho-vědy“, umění a literatura jako svazující mosty? Odkud pochází „závažnost“ v lidském životě?

Do této souvislosti náleží kupodivu také heslo „spiritualita“: není pochyb o tom, že v dnešní době prožívá konjunkturu. Přitom se během času slává slovem spíš asijským než křesťansko-evropským. Oproti „náboženství“ je „spiritualita“ méně institucionálně podmíněná: vztahuje se navíc především k oblastem duchovně účinných sil a podnětů, k smyslově přenosným cestám a cílovým představám. „Spiritualita“ souvisí s atmosférou, v níž žijeme, a zároveň se vzdálením, který dýcháme, ovšem nejen v tělesném, nýbrž v celostním lidském smyslu, takže tělo a duše jsou viděny jako jednota. „Spiritualita“ není v podstatě lidským produktem, nýbrž je určována tím, co je člověku nenapadně předkládáno k žití. Tuto oblast je ovšem třeba objevit, protože teprve tak je poznán její význam a duchovnost se ukáže jako to, co člověka zavazuje.

Už dlouho se mluví o „cestách spirituality“, ale také o „ces-

Jak pohnout světem

(Spiritualita jako výzva asijských náboženství)

tách ke spiritualitě“. Způsoby cesty nás ovšem – jak už bylo řečeno – oslovují především ze strany asijských náboženství. Na celém světě se přichází na to, že člověk žije nejen chlebem, lidskou prací a produkcí. Veškerý pokrok v materiálním světě nenahradí ovšem ztrátu hodnotových představ, odhození morálního jednání a slepotu k duchovnímu směřování. Při všem pokroku je pocíťována potřeba spirituality.

Slabost západního křesťanství má několik příčin. Zdá se být zřejmým, že asijská náboženství kladou méně než náboženství židokřesťanská nebo islám důraz na odlišnosti a protiklady a místo toho soustředí pozornost na celistvost, harmonii, identitu. Stačí jen pomyslet na základní rozlišení ducha a hmoty, dobra a zla, pravdy a omylu, nebo muže a ženy, která svým způsobem vedla ke zvláštním sekvencím, ale sociologicky také k tvorbě zneptřelých bloků. Nakolik zmíněná rozlišení původně pramení ze zmíněných náboženství, popř. nakolik byla vyhlacena v myšlenkovém prostoru křesťanství, by stálo za vlastní úvahy.

Z hlediska křesťanství je zacházení s mocí čímsi zcela ústředním. Jakmile se z menšinového náboženství stalo nábo-

ženství státní a státnost Římské říše se tehdy stala měřítkem dalšího zakládání státních útvarů na celém světě, převládlo přesvědčení, že svět se podvolil křesťanskému poselství. Teprve zhroucení této několikatisícleté mocenské pozice západní kultury přivedlo křesťanské náboženství do krize a otevřelo dveře alternativním způsobům myšlení.

Nová situace sblížení byla v jistém smyslu připravena propagací novodobých hesel jako svoboda a tolerance, rovnoprávnost a dialog. Ta se však – jak bylo poznaménáno na začátku – nedají co do obsahu naplnit vědeckotechnickými vymoženostmi novověku, když navíc jde většinou o rozšiřování lidského vědění a dovedností, aniž by zároveň s nimi rostla zodpovědnost. Sekularizace jako osvobození společnosti od náboženského směřování a zprostředkování norem je však v pokroku západního novověku historii rostoucí „bez-duchosti“ a vlády materie.

Že to svět východu rozpoznal dříve než svět západu, je dnes jedním z provokativních rysů mimoevropských kultur a náboženství, odvolávajících se ke svým vlastním počátkům. Mimoevropský svět má bezesporu své vlastní slabiny. Jasně zřetelný kontrast se navíc stírá, roste propojenost kultur. Pro církevně pojaté křesťanství bude ale podstatné, aby svou sílu znovu odvozovalo z duchovní inspirace svého počátku, a ne z dějinně získaných privilegií, svých organizovaných sil a svého uvědoměle mocenského systémového myšlení.

V Markově evangeliu se praví, že Ježíš byl duchem uveden na poušť. Takové duchovní uvedení by bylo také dnes šancí pro lidi, kteří chtějí hnout světem.

Hans Waldenfels

Die neue Furch, přeložil J.

ANKETA

Co očekávám od plenárního sněmu

Očekávám, že máše místní církve na něm bude hledat a snad i najde cestu, jak oslovit dnešní společnost v ČR. Je to náš zásadní problém. Při jeho řešení musíme vycházet z několika skutečností.

Za prvé je třeba realisticky počítat s tím, že průměrný český člověk má rezervovaný postoj, často i odpor k institucionální církvi, především k té katolické. Má to své kořeny nejen v posledních padesáti letech, ale hluboko v historii. Hodně se o tom už napsalo, ale stále zbývá mnohé dodat a pochopit. Jsem však přesvědčen, že mentalita nejen Moravanů, ale i Čechů je v podstatě náboženská, a to i přes často proklamované povrchné ateistické postoje. S tím pak přímo souvisí tzv. „plachá zlobnost“, přiznávající zdomačenci právě v českém prostředí. Velkou skupinu obyvatel dnes tvoří lidé, kteří v hloubi duše připouštějí existenci Boží, když nemají církev bližšího pozitivního vztahu, cití potřebu aspoň jednou, dvakrát do roka zajít o svatech do kostela nebo se zájmem vyslechnout rozhlasové vysílání bohoslužby. Právě tyto lidi je třeba taktně oslovit. Ze strany církve by však měl první krok učinit hovorčí věřící tím, že se na tyto občanské návštěvníky kostelů přestanou dívat s despektem a přijmou je jako hledající partnery na společné cestě. Navíc zde máme nemalou skupinu lidí, kteří pouze nesměle věří, že „Něco“ je nad námi, a právě tato víra, na první pohled proble-

matická, je mnohdy pozoruhodně inspiruje k pozoruhodným morálním postojům. I jim je třeba rozumět a otevřít jim prostor k spolupráci.

Katolická církev se na sněmu jistě nevyhne hodnocení vývoje několika posledních let. Neřeba rozvádět, že právě od ní se v převratných letech 1988–90 očekávalo velice mnoho; ona sama si vytvářela obecně naději do budoucna. Dnes však přeláda obecně zklamání. Patřím k těm, kdo se domnívají, že církev během první poloviny 90. let v české společnosti cívila vlastní vinou prohrála, i když zatím nepřilís mnoho. V době euforického nárůstu výbuchu svobodomyšlnosti a naděje v materiální blahobyt, naprosto každého všeho druhu, poklesla občanská kázeň, relativizace morálních hodnot atd., býchout neměli od společnosti očekávat velké pochopení pro duchovní principy. Skutečná hodina pravdy však nastane, až ty druhofadé či pochybné cíle zklamou. Ta chvíle je už před dveřmi, možná do nich právě vstupuje. Zde již pújde o všechno, buď o umírání církve v morálně degenerující společnosti, nebo o záchranu a pozitivní vývoj obou. Inspirativní uloha sněmu je tu nezbytná, ale počítejte s tím, že on sám v tomto ohledu přijde v nejbližší minulosti.

Církev nemůže jít jinou cestou než její Zakladatel. V minulosti asi opravdu trochu zaponičila na onen fascinující pohyb Boha k člověku, kdy

stěně Slovo sdílelo s lidmi jejich chudobu, utrpení i bolestnou smrt, chystanou tehdy těm nejníže staveným, tj. rebelujícím otrokům. Známe četná svědectví o tom, jak Ježíš sytil hladově, udržoval nemocné, těžil zarmoucené – a teprve na tomto základě hlásal radostnou zvěst spásy. Chtěl-li církev i dnes plnit své základní poslání, musí opravdu žít se současnou společností a přimout za své její problémy i bolesti, věnovat pozornost i občanské odpovědnosti, lidským právům, etice podnikání, musí hledat možnosti pastorační, podnikatelské a intelektuálních kruzích, vzít za své problémy drogové závislosti, nevyčísitelných nemocí, psychické frustrace, musí rozumět mladé generaci i vztahům mezi ekonomikou, sociální sférou a ekologií. Sněm by však neměl nadějí na úspěch, kdyžby církev byla atomizovanou masou, jak tomu dnes bývá. Vznik a rozvoj živých farních rad i jiných společností, do nichž by se zapojili prakticky všichni věřící, je nutnou podmínkou cesty vpřed.

Existují i jiné okruhy, kde se od sněmu očekává mnoho (ekonomismus, vnitřní dialog v církvi, vztahy kněží a laiků atd.). Problém otevřenosti církve vůči společnosti ale vidím jako základní. I sebedeprava organizovaná, ale uzavřená skupina se z přirozeného hlediska neubrání degeneraci a v náboženském smyslu jí hrozí uzavření se vanutí Ducha.

Jan Bednář

Autor je fyzik a vysokoškolský učitel

PERSPEKTIVY

příloha Katolického týdeníku

Odpovědný redaktor: Jaroslav Šubrt

Redakční rada:

Květoslava Neradová, Oto Mádr,

Petr Kolář, SJ, Odilo Štampach, OP,

Petr Přihoda, Václav Frei,

Jaroslav Med (předseda), Josef Gabriel,

Zdeněk Jančák, SDB,

Miloš Doležal, Václav Dvořák,

Tomáš Machula

Adresa redakce:

Londýnská 44, 120 00 Praha 2-Vinohrady

tel. 24 25 03 95, linka 24

Fotosazba Pavel Vodička

Výběr z Perspektiv v Braillově slepec-

kém písmu lze objednat na adrese: David

Nebeský, Knihovna pro nevidomé a těžce

zrakově postižené, Platnéřská 2, 110 00

Praha 1. Tel. 24 81 02 42, linka 166

Nevyžádané rukopisy se nevracejí!